

**PROGRAM WSPIERANIA RODZINY
I ROZWOJU PIECZY ZASTĘPCZEJ W OPOLU
NA LATA 2025-2027**

Spis treści

Objaśnienia skrótów, słowniczek	3
Wstęp	4
1. Uwarunkowania polityki prorodzinnej	4
2. Analiza systemowego układu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej	6
2.1. System wsparcia rodzin	6
2.2. System wsparcia pieczy zastępczej	7
2.3. Trendy w modernizacji systemu pomocy i wsparcia rodzin przeżywających kryzysy	7
3. Diagnoza stanu zaspokojenia potrzeb w obszarze wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej	8
3.1 Dane statystyczne	8
3.2. Zasoby i kapitał społeczny w pokonywaniu kryzysów rodzinnych	9
3.3. Zasoby i kapitał instytucjonalny	12
3.3.1. Pomoc środowiskowa o charakterze profilaktycznym	12
3.3.2. Realizacja pomocy o charakterze substytucyjnym	19
3.3.3. Rodzinna piecza zastępcza	21
3.3.4. Piecza instytucjonalna	25
3.3.5. Pomoc w usamodzielnieniu się osób opuszczających pieczę zastępczą	31
4. Potrzeby	35
5. Analiza SWOT	35
6. Wizja i misja programu	37
7. Cele operacyjne	39
8. Działania i wskaźniki	40
9. Planowany limit zawodowych rodzin zastępczych	46
10. Monitoring	46
11. Ewaluacja	46
12. Źródła finansowania programu	47
13. Realizatorzy programu	47

Objaśnienia skrótów

RZS – rodzina zastępcza spokrewniona

RZN – rodzina zastępcza niezawodowa (niespokrewniona)

RZZ – rodzina zastępcza zawodowa

RDD – rodzinny dom dziecka

MOPR – Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie

COAPOW – Centrum Obsługi Administracyjnej Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych

S. O. S. – akronim od słów: subsydiarność, otwartość, sprawczość

Słowniczek

Mieszkanie treningowe – lokal mieszkalny gdzie prócz możliwości zamieszkania udzielane jest wsparcie specjalisty służące wyćwiczeniu przez wychowanka odpowiednich umiejętności i zachowań przydatnych w samodzielnym życiu.

Pieczą zastępczą – jest sprawowana z dyspozycji sądu w czasie gdy rodzice biologicznie nie są w stanie sprawować w odpowiedni sposób funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Rodzina – para lub osoba samotna z jednym lub większą liczbą dzieci.

Sytuacja kryzysowa w rodzinie – stan braku możliwości wypełniania kluczowych funkcji przez rodziców skutkujących zaburzeniami w funkcjonowanie całej rodziny lub poszczególnych jej członków.

Usamodzielnienie wychowanków – proces wychowawczy służący nabyciu umiejętności pozwalających na samodzielne funkcjonowanie w dorosłym życiu.

Wychowanek – osoba niepełnoletnia pozostająca w pieczy na podstawie postanowienia sądu.

Wstęp.

Ustawa z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nakłada na gminy obowiązek opracowania i realizacji gminnych 3 letnich programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Celem Programu jest zaplanowanie i podjęcie działań w zakresie pomocy rodzinom naturalnym przeżywającym różnego typu trudności zakłócające lub uniemożliwiające prawidłowe wypełnianie podstawowych funkcji opiekuńczo-wychowawczych oraz stworzenie spójnego i skutecznego systemu pomocy dla rodzin. W świetle założeń ustawy pomoc dziecku i jego rodzinie powinna mieć charakter interdyscyplinarny i być udzielana przez właściwych specjalistów w ramach zintegrowanego lokalnego systemu. Ważne jest, aby zarówno działania, jak również decyzje względem rodziny i jej członków były podejmowane przy współpracy wyspecjalizowanych instytucji, tj. pomocy społecznej, szkoły, sądu, policji czy służby zdrowia.

Pojęcie „piecza zastępcza” pojawia się w tytule ustawy określającej zasady organizowania i funkcjonowania rodzin zastępczych. Analizując jej treść, należy wyróżnić dwa sposoby posługiwania się tym terminem. Pierwszy z nich polega na bezpośrednim użyciu przez ustawodawcę pojęcia „piecza zastępcza”, i należy rozumieć jako: „system rozwiązań prawnych, których celem jest dobro dziecka”. Drugi z kolei sprowadza się do form rodzinnych i instytucjonalnych składających się na pieczę zastępczą¹.

Niniejszy program określa politykę miasta Opola w zakresie wspierania rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych poprzez zespół planowanych działań mających na celu przywrócenie rodzinie zdolności do wypełniania tych funkcji (zakres działań profilaktycznych) oraz sposoby realizacji pieczy zastępczej z uwzględnieniem ram działań zindywidualizowanych a także zespołów osób i instytucji ukierunkowanych na zapewnienie czasowej opieki i wychowania dzieciom w przypadku niemożności sprawowania opieki i wychowania przez rodziców.

1. Uwarunkowania polityki prorodzinnej

Rodzina prawidłowo funkcjonująca stanowi dla dziecka najlepsze naturalne środowisko, w którym poprzez odpowiednie oddziaływanie stymulowany jest rozwój i kształtowana jest tożsamość młodego człowieka. Niezmiernie ważne jest, by rodziny zapewniały dzieciom przestrzeń do prawidłowego rozwoju, a taki jest możliwy tylko wtedy, gdy funkcjonują one w sposób prawidłowy. Jednak sposób, w jaki przebiega proces kształtowania się dziecka, zależy od zróżnicowanych czynników, w tym od wartości i postaw przekazywanych przez

¹ P. Kaszubska-Dziergas, *Rodziny zastępcze*, [w:] red. A. Żukiewicz, A. Weissbrot-Koziarska, *Wybrane zagadnienia pracy socjalnej*, Opole 2022, s. 71.

rodziców oraz ich indywidualnych zasobów wiedzy i umiejętności wychowawczych. Umiejętności wychowawcze rodziców są bardzo zróżnicowane, a procesy wychowawcze są skomplikowane. Każdy rodzic napotyka na trudności w procesie wychowywania dzieci. Trudności te mają zróżnicowany charakter i natężenie. Kiedy jednak pojawiające się problemy przerastają możliwości ich rozwiązania przy wykorzystaniu własnych zasobów rodziny, pojawia się konieczność jej wsparcia z zewnątrz. System wsparcia rodzin i pieczy zastępczej opiera się na świadczeniu pomocy w zróżnicowanych formach przez instytucje i organizacje, które działają w tym obszarze. Pomoc rodzinom, osobom tworzącym system pieczy zastępczej oraz system adopcji w rozwiązywaniu ich problemów oraz wsparcie w działaniach zmierzających do poprawy ich sytuacji życiowej wymaga nie tylko szerokiej wiedzy i rozbudowanej oferty działań, ale także umiejętności współpracy zarówno z samymi zainteresowanymi, jak i z przedstawicielami instytucji i organizacji działającymi na ich rzecz. W tym rozumieniu pomoc rodzinie powinna być realizowana poprzez wzmacnianie i wyzwalamie zasobów tkwiących w rodzinach, wspieranie rodziców w ich funkcjach opiekuńczo-wychowawczych oraz poprawę bezpieczeństwa socjalnego rodziny i jakości życia. Działania w tym zakresie oparte winny być na zasadzie pomocniczości z poszanowaniem podmiotowości rodzin. W sytuacji natomiast, gdy okoliczności i deficyty rodziców spowodowały konieczność umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej, to wsparcie winno obejmować zarówno środowisko pieczy zastępczej, jak i rodziny biologicznej w takim zakresie, by zintegrowane działania umożliwiły, wtedy gdy tylko jest to możliwe, powrót dziecka do rodziny biologicznej. Dyspozycje do takiego podmiotowego traktowania rodzin zawarte są w kluczowych dla tworzenia niniejszego programu przepisów, które zawarte są w:

- ustawie z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zawierającej całość przepisów regulujących funkcjonowanie systemu pieczy zastępczej,
- ustawie z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej,
- ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej zawiera przepisy umożliwiające wsparcie i pomoc w przewycięzaniu trudności, których rodzina nie potrafi przewyciężyć wykorzystując własne zasoby, uprawnienia i możliwości. Tam też odnajdujemy dyspozycje do sposobu wywierania profesjonalnego wpływu przez wyspecjalizowanych pracowników socjalnych, zakorzenione w humanistycznej tradycji pedagogiki i psychologii społecznej, szanującej prawo człowieka do samostanowienia wraz z kluczowymi elementami zasad etycznych.

W ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie, zawarte są imperatywy, na gruncie których możliwe są działania ukierunkowanego na deinstytucjonalizację systemu pomocy dziecku w pieczy zastępczej, wspierania opiekunów zawodowych i niezawodowych.

2. Analiza systemowego układu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej

2.1. System wsparcia rodzin

Pomoc dziecku i rodzinie zapisana w ustawie o pomocy społecznej stała się elementem systemu wsparcia rodziny rozwiniętym w ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, uzyskując większe znaczenie, a pracownicy realizujący ustawę nabyli znaczne uprawnienia. Oznaczało to, że umieszczenie dziecka w pieczy zastępczej mogło nastąpić dopiero po wykorzystaniu wszystkich sposobów pomocy rodzinie biologicznej, z naciskiem na pomoc w środowisku zamieszkania, poprzez wzbudzenie działań autotelicznych z ewentualnym uruchomieniem sił środowiskowych. Kluczowe stało się wsparcie rodziny w wychowaniu dzieci z przywołaniem instytucji asystenta rodziny, rodziny wspierającej, i o ile jest to konieczne, placówki wsparcia dziennego. Szczegółowe zaostrzone przepisy z roku 2015 zawarte w rozporządzeniu ministra pracy i polityki społecznej w sprawie wymagań lokalowych i sanitarnych, jakie musi spełniać lokal, w którym ma być prowadzona placówka wsparcia dziennego (Dz.U. z 2015, poz. 1630), sprawiły że znakomita część organizacji społecznych, ale też i samorządów musiała się wycofać z dotychczasowej działalności wobec braku możliwości pozyskania funduszy na modernizację tej infrastruktury. W to miejsce jako substytut zaczęły pojawiać się świetlice środowiskowe finansowane ze środków przeznaczanych na profilaktykę uzależnień, przejmując cele przewidziane dla wspomnianych placówek wsparcia dziennego. Nadrzędną wartością przy podejmowaniu wszelkich działań jest podmiotowość dziecka i rodziny oraz szereg praw dziecka m.in.: do wychowania w rodzinie, do stabilnego środowiska wychowawczego oraz ochrony. Rodzina przeżywająca trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej zyskała możliwość otrzymania szeregu form wsparcia, m.in.: konsultacji, poradnictwa rodzinnego, terapii i mediacji, usług dla rodzin z dziećmi, w tym także usług opiekuńczych i wychowawczych, pomocy prawnej. Rozwiązania systemowe wynikające z obowiązującej od 1 stycznia 2012 roku ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej kładą nacisk na działania zmierzające do utrzymania dziecka w rodzinie. Jednakże w przypadku, kiedy rodzina naturalna nie wypełnia swojej

funkcji względem dziecka w sposób prawidłowy, a zachowania poszczególnych jej członków mogą zagrażać dobru dziecka, ww. ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej wskazuje konkretne sposoby i procedury służące poprawie jakości życia i bezpieczeństwa dziecka.

2.2. System wsparcia pieczy zastępczej

Pojawiające się problemy przerastające możliwości ich rozwiązania przy wykorzystaniu własnych zasobów rodziny, i wszelkich możliwości wpływania na zmianę zachowań i umiejętności rodziców proponowane przez asystentów rodziny, pracowników socjalnych i innych specjalistów skutkują koniecznością ingerencji organów zewnętrznych. Najważniejszym organem jest sąd decydujący w sprawie dalszej ewentualnej pracy z rodziną lub też postanawiający o zabezpieczeniu dobra dziecka poprzez umieszczenie w pieczy zastępczej (czasowo lub na stałe). W tym czasie koordynacją opieki nad dzieckiem w układzie pozarodzinnym zajmuje się koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, działający w imieniu organizatora rodzinnej pieczy zastępczej. W przypadku umieszczenia dziecka w domu dziecka nad całością jego spraw czuwa dyrektor placówki. Realizację zadań w obszarze wspierania rodziny i pieczy zastępczej ustawodawca powierzył jednostkom samorządu terytorialnego (w Opolu jest to MOPR) oraz organom administracji rządowej. Podmioty publiczne powinny realizować je we współpracy szczególnie ze środowiskiem lokalnym, sądami i ich organami pomocniczymi, policją, instytucjami oświatowymi, podmiotami leczniczymi, a także kościołami i związkami wyznaniowymi oraz organizacjami społecznymi. Obowiązującą przy realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej jest zasada pomocniczości, zwłaszcza w przypadku możliwości zlecenia realizacji zadań przez organy jednostek samorządu terytorialnego.

2.3. Trendy w modernizacji systemu pomocy i wsparcia rodzin przeżywających kryzysy.

Założeniem postępujących działań modernizujących system pieczy zastępczej jest stałe zwiększanie zasobów pozainstytucjonalnej, rodzinnej formy opieki. Mimo tego że liczba narzędzi wspierania rodzin systematycznie się powiększa, nadal trudno jest uznać że proces ten jest zakończony. Wiele problemów pozostaje nierozwiązanych lub nawet się nasila. Niezwykle trudno jest pozyskać chętnych do zaangażowania się w pełnienie funkcji rodziny zastępczej, natomiast w instytucjonalnej części systemu jest permanentny brak miejsc, co jeszcze kilka lat temu nie było problemem. Brak jest również chętnych do pełnego przysposobienia dzieci. Odnosi się wrażenie, że wchodzenie w rolę rodzica zastępczego stało

się społecznie mało atrakcyjne. Kwestia niedostatku miejsc dotyka organizatorów pieczy w całym kraju. Wydaje się jednak, że w ostatnim czasie problem ten dostrzeżony został zarówno przez władze krajowe jak i europejskie, a odpowiedzią na niego ma być proces deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Obecnie, na poziomie ministerialnym trwają prace programowe zmierzające do przekonstruowania systemu w kierunku faktycznej implantacji zasady subsydiarności w działania samorządów w tym obszarze. Przewiduje się delegowanie całych pakietów oraz elementów usług do realizacji podmiotom pozarządowym i kręgom wpływu i działania społecznego. Efektem tego ma być poprawa spójności społecznej, jakości relacji, partycypacja, a wszystko to poprzez wspólne działania proinkluzyjne mikro i makrosocjności.

3. Diagnoza stanu zaspokojenia potrzeb w obszarze wsparcia rodziny i systemu pieczy zastępczej

3.1. Dane statystyczne

Na podstawie danych GUS Opole liczy obecnie 125,8 tys. mieszkańców. W stosunku do 2020 roku jest to spadek o blisko 2000 osób, z czego 28% osób zamieszkuje w jednoosobowych gospodarstwach domowych. Blisko 40% populacji mieszkańców to rodziny, w których jest przynajmniej jedno dziecko, w tej liczbie mieści się również 25% rodzin niepełnych. Prawie 10% par skategoryzowanych jako rodziny żyje w związkach nieformalnych. Przeciętnie w opolskich rodzinach wychowuje się 1,46 dzieci.

Średni wiek mieszkańców wynosi 43,4 lat i jest porównywalny do średniego wieku mieszkańców województwa opolskiego oraz nieznacznie wyższy od średniego wieku mieszkańców całej Polski. Prognozowana liczba mieszkańców Opola w 2050 roku wynosi 90 600, z czego 48 006 to kobiety, a 42 594 mężczyźni. Mieszkańcy Opola zawarli w 2022 roku 445 małżeństw, co odpowiada 3,5 małżeństwom na 1000 mieszkańców. Jest to nieznacznie mniej od wartości dla województwa opolskiego oraz znacznie mniej od wartości dla Polski. W tym samym okresie odnotowano 1,6 rozwodów przypadających na 1000 mieszkańców. Jest to znacznie więcej od wartości dla województwa opolskiego oraz wartość porównywalna do wartości dla kraju. 29,7% mieszkańców Opola jest stanu wolnego, 50,8% żyje w małżeństwie, 10,4% mieszkańców jest po rozwodzie, a 7,7% to wdowy/wdowcy. Opole ma ujemny przyrost naturalny wynoszący -223. Odpowiada to przyrostowi naturalnemu -1,76 na 1000 mieszkańców Opola. W 2022 roku urodziło się 1 131 dzieci, w tym 48,6% dziewczynek i 51,4% chłopców. Średnia waga noworodków to 3 358 gramów. Współczynnik dynamiki demograficznej, czyli stosunek liczby urodzeń

żywych do liczby zgonów wynosi 0,84 i jest znacznie większy od średniej dla województwa oraz znacznie większy od współczynnika dynamiki demograficznej dla całego kraju. W 2022 roku 31,2% zgonów w Opolu spowodowanych było chorobami układu krążenia, przyczyną 27,5% zgonów w Opolu były nowotwory, a 6,6% zgonów spowodowanych było chorobami układu oddechowego. Na 1000 ludności Opola przypada 10,69 zgonów. Jest to znacznie mniej od wartości średniej dla województwa opolskiego oraz mniej od wartości średniej dla kraju. W 2022 roku zarejestrowano 1082 zameldowań w ruchu wewnętrznym oraz 1 140 wymeldowań, w wyniku czego saldo migracji wewnętrznych wynosi dla Opola 58. W tym samym roku 112 osób zameldowało się z zagranicy oraz zarejestrowano 27 wymeldowań za granicę daje to saldo migracji zagranicznych wynoszące 85. 58,7% mieszkańców Opola jest w wieku produkcyjnym, 16,1% w wieku przedprodukcyjnym, a 25,2% mieszkańców jest w wieku poprodukcyjnym².

3.2. Zasoby i kapitał społeczny w pokonywaniu kryzysów rodzinnych

Kryzysy są rzeczą naturalną w cyklu życia rodzinnego, jednakże mogą też przyjąć formę patologiczną. Dzieje się tak wtedy, gdy trudności mają charakter chroniczny, a rodzina nie jest w stanie poradzić sobie z nimi własnymi siłami i pojawia się potrzeba wsparcia z zewnątrz. Czynnikiem ryzyka nieprawidłowego przebiegu kryzysu w rodzinie mogą być: bezrobocie, zagrożenie bytu materialnego rodziny, brak mieszkania, przewlekła choroba lub śmierć jednego z członków, słaba więź małżeńska rodziców, słabe lub usztywnione relacje międzypokoleniowe, sprzeczność dążeń i potrzeb członków rodziny, konflikty rodzicielskie na tle pełnionych ról i stylu życia, niechęć do ustępstw, zanik tolerancji i inne przeżycia o charakterze traumatycznym, jak przemoc fizyczna czy molestowanie seksualne³. Postawy destrukcyjne opiekunów, naganne zachowania czy działania zagrażające bezpieczeństwu lub zdrowiu dzieci wymagają bezwzględnej ingerencji służb i instytucji do tego uprawnionych. W przypadku wystąpienia kryzysu w rodzinie może ona liczyć na wsparcie ze strony systemu pomocy społecznej w postaci materialnej i niematerialnej pracy socjalnej, poradnictwa, usług czy asysty rodzinnej służących pokonaniu problemów opiekuńczych. Jeżeli jednak oddziaływania te nie przynoszą efektu, konieczne staje się czasowe lub trwałe zapewnienie przez system opieki zastępczej w układzie instytucjonalnym lub rodzinnym, z jednoczesnym oddziaływaniem korekcyjnym na rodzinę biologiczną.

² Źródło: <https://www.polskawliczbach.pl/Opole#dane-demograficzne> (dostęp: 13.11.2024)

³ S. Kawula, *Rodzina o skumulowanych czynnikach patogennych*, [w:] *Pedagogika rodziny. Obszary i panorama problematyki*, red. S. Kawula, J. Brągiel, A.W. Janke, Toruń 1997, s. 142.

Zasoby społeczne natomiast obejmują to wszystko, co pozostaje w dyspozycji jednostki lub grupy, zaś kapitał, to zasoby uruchomione i wykorzystywane w konkretnych działaniach przez jednostki i grupy. Zasoby stają się kapitałem, gdy jest na nie popyt, gdy uruchamiane są w działaniach i przynoszą efekty (zysk).⁴ Dlatego więc, jakość zasobów społecznych, uogólnione zaufanie, gotowość do współpracy, niesformalizowana aktywność), zwykle łączy się z kapitałem społecznym (na które składają się: liczba i aktywność organizacji społecznych, frekwencja wyborcza oraz wiedza o prawach, pracach samorządu), ponieważ mamy tu do czynienia z pewnym rodzajem gotowości do działania, która przy mądrym zarządzaniu przetwarzana jest przy udziale uczestników w nowe dobra stanowiące o wyższej wartości kapitału społecznego i często nowej jego jakości, co znów stanowi kolejną inspirację dla nowej jakościowo aktywności zasobów społecznych. Jak więc nietrudno zauważyć, cyrkulacyjne przechodzenie jakości w kapitał i częstość cykli może być wskaźnikiem mobilności społecznej. Przechodzenie zaś na kolejne wyższe poziomy wyznaczane będzie sięganiem zasobów do coraz to nowych coraz bardziej wysublimowanych środków i technik.

W kapitale społecznym kluczowymi wartościami, o jakość których powinniśmy wszyscy zabiegać, są: uogólnione zaufanie, lojalność oraz sieć oddolnych organizacji i stowarzyszeń służących realizacji wspólnych interesów (networks, norms, social trust). A więc efektem działania byłoby: wzrost zaufania, lojalności, solidarności społecznej, zwiększająca się liczba organizacji społecznych (wzrost liczby członków w już istniejących) oraz podejmowanie przez wspólnoty nowych przedsięwzięć. W kontekście deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej przyjęcie takiego spojrzenia na przemodelowanie sposobu zarządzania zmianą daje szansę na poprawę jakości usług w tej przestrzeni wyzwań, a tym samym pokonywanie kryzysów opiekuńczo-wychowawczych z jednoczesnym minimalizowaniem szkód ponoszonych przez dzieci.

Niestety, w mieście Opolu jest jedynie kilka podmiotów pozarządowych gotowych do przyjęcia zadań obejmujących spektrum pomocy dzieciom znajdującym się w pieczy zastępczej i ich opiekunom, w tym tylko jedna oferująca szersze działania we współpracy z Miastem. Można jednak przypuszczać, że uda się w kilkuletniej perspektywie pozyskać więcej środowisk do współpracy międzysektorowej.

⁴ A. Giza Poleszczuk, M. Marody, A. Rychard, *Strategie i system. Polacy w obliczu zmiany społecznej*. Warszawa 2000, s. 27, 28, 32, 100-107, M. Ziółkowski *Przemiany interesów i wartości społeczeństwa polskiego*, Poznań 2000, s. 175-179, red. E. Wnuk-Lipiński M. Ziółkowski, *Pierwsza dekada Niepodległości. Próba socjologicznej syntezy*, Warszawa 2001, s.143.

Zasobem nie do przecenienia jest natomiast aktywność podmiotów pozarządowych, które stworzyły w mieście bogatą ofertę wsparcia dziennego w 13 placówkach, świetlicach środowiskowych, tworzonych sukcesywnie i funkcjonujących w mieście, których działalność od 1 stycznia 2012 roku została uregulowana na podstawie przepisów ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej. Aktywność tych placówek wsparcia dziennego skierowana jest do grup tzw. zwiększonego ryzyka, a zatem dzieci z rodzin alkoholowych, dotkniętych przemocą oraz innymi dysfunkcjami. Celem działalności placówek jest wspomaganie wychowawczej roli rodziny w integralnym rozwoju dziecka poprzez objęcie pomocą szczególnie tych dzieci, które sprawiają problemy wychowawcze, charakteryzują się zaburzeniami zachowania, są zagrożone demoralizacją, przestępczością lub uzależnieniami. Ważnym aspektem działalności placówek wsparcia dziennego w systemie wsparcia rodziny, poza oddziaływaniem opiekuńczym, wychowawczym i terapeutycznym wobec dzieci i młodzieży jest praca z rodziną dziecka. Włączenie rodziców w proces kształtowania kompetencji opiekuńczo-wychowawczych oraz wzmocnienie pożądaných relacji w rodzinach doświadczających trudności poprzez zintegrowane oddziaływanie na dzieci oraz rodziców w procesie zmiany daje szansę uzyskania najskuteczniejszych i trwałych efektów.

Najważniejsze funkcje (zadania) realizowane przez świetlice to:

- opiekuńcza,
- wychowawcza,
- społeczna,
- terapeutyczna,
- profilaktyczna.

Warto podkreślić, że są one ze sobą ściśle związane. Funkcja opiekuńcza polega na wspieraniu rodziny w zakresie zapewnienia dzieciom bezpieczeństwa i opieki na okres pobytu dziennego w placówce. Z tą funkcją ściśle wiąże się funkcja wychowawcza polegająca na organizowaniu czasu uczestników, zapewnieniu wypoczynku i rozrywki, ale także kształtowaniu potrzeby osiągnięć i rozwijaniu zainteresowań podopiecznych czy pobudzaniu ich aktywności twórczej i społecznej. Jest to także organizacja zajęć rekreacyjnych, a więc zabaw i gier zespołowych, zajęć z zakresu kultury fizycznej, organizacja różnego rodzaju uroczystości oraz imprez okolicznościowych i wiele innych.

Źródłem finansowania placówek wsparcia dziennego (świetlic środowiskowych) są m.in. środki pochodzące z opłat za wydane zezwolenia na sprzedaż napojów alkoholowych, przeznaczane na realizację zadań ujętych w Miejskim Programie Profilaktyki

i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych na dany rok kalendarzowy. Podmioty prowadzące placówki wsparcia dziennego otrzymują środki finansowe przeznaczone na bieżącą działalność w wyniku otwartych konkursów ofert przeprowadzanych na podstawie przepisów ustawy z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie.

3.3. Zasoby i kapitał instytucjonalny

3.3.1 Pomoc środowiskowa o charakterze profilaktycznym

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych miasto Opole zapewnia wsparcie, które prowadzone jest w formie pracy z rodziną, pomocy w opiece i wychowaniu dziecka w działaniach profilaktycznych poprzez pracę asystentów rodziny i w układzie substytuującym środowisko rodzinne, zapewniając bezpieczne miejsce w pieczy zastępczej. W realizacji zadań w zakresie wspierania rodziny miasto Opole przede wszystkim kładzie nacisk na wzmocnienie działań profilaktycznych i doskonalenie metod pracy z rodziną na rzecz pozostawienia w niej dziecka lub powrotu do niej dziecka oraz stworzenie systemu wsparcia rodziny, która przeżywa trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej wobec swoich dzieci. Poniższy schemat przedstawia strukturę organizacji pracy przy współdziałaniu pracownika socjalnego i asystenta rodziny.

Schemat 1. Struktura organizacyjna przy współdziałaniu pracownika socjalnego i asystenta⁵.

⁵ Źródło: M. Kluz, J. Młyński, *Praca socjalna jako forma wsparcia rodziny w kontekście nowych uwarunkowań społecznych*, „Studia nad Rodziną UKSW” Warszawa 2015, nr 1(36), XIX, s. 107.

Praca asystenta rodziny jest wieloaspektowa. Wymaga poznania sposobu funkcjonowania rodziny, pozyskania jej zaufania oraz autentycznej woli i motywacji do współpracy ze strony rodzin. Wspieranie rodziny jest procesem długofalowym, gdyż poziom degradacji rodzin jest często bardzo głęboki. Moment, od którego rodziny zostają objęte wsparciem asystenta rodziny, wynika z poważnego kryzysu rodziny, zagrażającego umieszczeniem dzieci w pieczy zastępczej albo dzieci już zostały umieszczone poza rodziną, kryzysem wywołanym przebiegiem ciąży lub porodem, czy pojawieniem się na świecie ciężko chorego dziecka. Wielość problemów, z którymi wówczas boryka się rodzina, jest znaczna i występuje na wielu płaszczyznach jej funkcjonowania. Stąd praca z rodziną nie jest procesem krótkotrwałym, wymaga wielu nakładów oraz stosowania różnych form i metod wsparcia. Zgodnie z zapisami ustawy liczba rodzin, z którymi jeden asystent rodziny może w tym samym czasie prowadzić pracę, jest uzależniona od stopnia trudności wykonywanych zadań, jednak nie może przekroczyć 15. W Opolu powyższy standard został osiągnięty. Należy pamiętać także, że wspieranie rodziny winno być prowadzone za jej zgodą i aktywnym udziałem, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego. Stosunkowo duża liczba rodzin rezygnuje ze współpracy z asystentem rodziny, co najczęściej wynika z braku motywacji do zmian swojego postępowania oraz sytuacji rodzinnej.

Tab.1. Wsparcie rodziny przez asystenta w poszczególnych latach

Lata	2022	2023	2024 I półrocze
Liczba asystentów rodziny	3	3	3
Liczba rodzin	41	47	43
Przeciętny czas pracy asystenta z rodziną (w miesiącach)	27	21	16
Liczba rodzin, z którymi asystent rodziny zakończył pracę ze względu na zaprzestanie współpracy przez rodzinę	8	9	4
Liczba rodzin, z którymi asystent rodziny zakończył pracę ze względu na brak efektów	5	0	2
Liczba rodzin, z którymi asystent rodziny zakończył pracę ze względu na osiągnięcie celów	4	6	8
Liczba rodzin sądownie zobowiązana do współpracy z asystentem rodziny	4	16	21

Źródło: Opracowanie własne MOPR w Opolu.

Spośród rodzin objętych wsparciem asystenta w latach ubiegłych, z 32 rodzinami prowadzona była dalsza współpraca w kolejnym roku. Świadczy to o tym, że w większości przypadków asystenci prowadzą pracę z rodziną powyżej 12 miesięcy. Wynika to z faktu współwystępowania wielu problemów w rodzinach, skali degradacji systemu wewnątrzrodzinnego i realnego zagrożenia umieszczenia dzieci poza rodziną. Dokonanie zmian jest procesem długofalowym i wymaga czasu. Rodziny mające trudności w wypełnianiu swoich zadań, objęte pomocą asystenta mogą skorzystać z różnych form pomocy, w tym poradnictwa rodzinnego, terapii rodzinnej, pomocy prawnej, psychologicznej, a także wsparcia w placówkach wsparcia dziennego. W ostatnich latach zauważalny jest wzrost liczby rodzin, wobec których przydzielenie asystenta rodzinie udzielane jest na podstawie orzeczenia sądu, który wydając w oparciu o art. 109 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego zarządzenia w odniesieniu do sposobu wykonywania przez rodziców władzy nad dzieckiem, może m.in. zobowiązać ich do pracy z asystentem rodziny lub/i realizowania innych form pracy z rodziną. Wówczas asysta rodzinna służy skorygowaniu tych sfer funkcjonowania rodziców dziecka, które były powodem interwencji sądu, w tym umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej. Większość sądowych zobowiązań jest konsekwencją umieszczenia lub realnego zagrożenia umieszczeniem dziecka w pieczy zastępczej i potrzebą sprawdzenia czy istnieją możliwości do powrotu dziecka lub pozostawienia w rodzinie biologicznej.

Tab.2. Rodzaje udzielanego wsparcia przez asystenta rodziny

Liczba rodzin / lata	2022	2023	2024
Liczba rodzin objętych pomocą asystenta, korzystająca z pomocy psychologicznej	10	12	15
Liczba rodzin objętych pomocą asystenta, korzystająca z pomocy terapeuty rodziny	3	4	4
Liczba rodzin objętych pomocą asystenta, korzystająca z pomocy terapeuty ds. uzależnień	7	9	12
Liczba dzieci z rodzin objętych pomocą asystenta, korzystająca z pomocy specjalistów (logopeda, pedagog, psycholog itp.)	35	38	43

Źródło: Opracowanie własne MOPR w Opolu.

Realizując zadania wynikające z ustawy, z każdą rodziną opracowany zostaje *Plan pracy z rodziną* we współpracy z członkami rodziny i po przeprowadzeniu konsultacji z pracownikiem socjalnym. Obejmują one zakres działań mających na celu przezwycięzenie trudnych sytuacji życiowych, terminy realizacji i przewidywane efekty działań.

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, rodzina przeżywająca trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej może uzyskać pomoc rodzin wspierających. Rodzina wspierająca może pochodzić z bezpośredniego otoczenia dziecka i pomagać rodzinie w opiece i wychowaniu dziecka, prowadzeniu gospodarstwa domowego oraz kształtowaniu i wypełnianiu podstawowych ról społecznych. Obecnie w Opolu nie ma rodzin pełniących funkcję rodzin wspierających.

Wspieranie może przyjmować zróżnicowane formy. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje praca socjalna, której realizowanie jest zadaniem własnym gminy o charakterze obowiązkowym. Wstępne rozpoznanie sytuacji i potrzeb rodziny oraz udzielenie jej wsparcia odbywa się w środowisku. Praca socjalna w środowisku w Mieście Opolu odbywa się w 6 rejonach opiekuńczych i realizowana jest przez wykształconych i wyspecjalizowanych pracowników socjalnych. Kadra ta podejmuje starania, by trafnie zdefiniować problemy świadczeniobiorców i pomóc im w procesie odzyskiwania zdolności do samodzielnego funkcjonowania i pełnienia ról społecznych, zawodowych, rodzinnych. Na podstawie rozpoznanych problemów i potrzeb rodziny pracownik socjalny może w ramach dostępnych narzędzi pokierować zaawansowanym procesem wsparcia rodziny. Rodzinie przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych zapewnia się wsparcie, które polega w szczególności na:

- 1) wzmocnieniu roli i funkcji rodziny,
- 2) rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny,
- 3) podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny,
- 4) pomocy w integracji rodziny,
- 5) przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny.

W strukturze Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Opolu funkcjonują wyspecjalizowane komórki udzielające specjalistycznej pomocy, jest to m. in.:

- Dział Opieki nad Rodziną i Dzieckiem,

- Ośrodek Interwencji Kryzysowej,

w których to komórkach zatrudniani są m. in. specjaliści pracy z rodziną, terapeuci, prawnicy, psychologowie, asystenci rodziny.

W przypadku współistnienia bezradności w sprawach opiekuńczo-wychowawczych z występowaniem przemocy w rodzinie, rodziny objęte są pomocą w ramach ustawy o przeciwdziałaniu przemocy domowej, w tym w funkcjonującym systemie Niebieskich Kart, specjalistycznym poradnictwem oraz w razie potrzeby – schronieniem w Specjalistycznym Ośrodku Wsparcia dla Osób Doznających Przemocy Domowej .

Na szczególną uwagę w szeroko rozumianym systemie zasobów instytucjonalnych pomocy i wsparcia w opiece nad dzieckiem i rodziną zasługuje także funkcjonująca w systemie oświaty Miejska Poradnia Psychologiczno-Pedagogiczna w Miejskim Centrum Wspomagania Edukacji, która w ramach swojej działalności realizuje m. in. cele:

1. udzielanie dzieciom i młodzieży pomocy psychologiczno-pedagogicznej, psychologicznej, pedagogicznej, logopedycznej, pomocy w wyborze kierunku kształcenia i zawodu,
2. wspomaganie rodziców i nauczycieli w wychowaniu i kształceniu dzieci i młodzieży, dysponując wysoko wyspecjalizowaną kadrą psychologów, pedagogów, logopedów wspierających dzieci i ich rodziny w procesie rozwoju i edukacji.

W ramach swojej działalności poradnia świadczy szerokie usługi w zakresie diagnostyki problemów rozwojowych, orzecznictwa w zakresie kształcenia specjalnego i inne oraz terapię deficytów u dzieci i młodzieży, a także terapię psychologiczno-pedagogiczną, poradnictwo, konsultacje, mediacje rodzinne, warsztaty podnoszące kompetencje rodzicielskie i inne formy pomocy.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu prowadzi aktywną działalność w obszarze współpracy ze środowiskiem lokalnym w zakresie wspierania rodzin zastępczych w każdej możliwej formie i dziedzinie. W działalności na rzecz rodzicielstwa zastępczego istotny jest udział Miejskiego Ośrodka Pomocy Rodzinie w Opolu w projektach unijnych.

- **Projekt „Trudny start, lepsza przyszłość”** (od lipca 2018 r. do grudnia 2019 r.) i **„Trudny start, lepsza przyszłość 2”** (od grudnia 2020 r. do marca 2023 r.), programy wsparcia rodzin i pieczy zastępczej w mieście Opolu współfinansowanego ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Osi priorytetowej VIII – Integracja społeczna, Działanie 8.1 Dostęp do wysokiej jakości usług zdrowotnych i społecznych w zakresie wsparcia rodziny i pieczy zastępczej w ramach Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Opolskiego na lata 2014 – 2020, w których realizowano następujące działania:

- wyjazdy aktywizacyjno-integracyjne kolonie letnie i ferie zimowe;

- jednodniowe wyjazdy integracyjne z udziałem dzieci, rodziców zastępczych oraz ich dzieci biologicznych;

- warsztaty społeczno-integracyjne i konkurs plastyczny;
- konsultacje i pomoc prawną;
- spotkania integracyjne środowiska pieczy zastępczej i rodzin przeżywających problemy opiekuńczo-wychowawcze;
- kampanię promującą rodzicielstwo zastępcze: pikniki na rzecz rodzicielstwa zastępczego i konferencję nt. Rodzicielstwa zastępczego.

W ramach ww. projektów możliwe jest organizowanie szkoleń, warsztatów dla rodzin zastępczych z dziećmi, spotkań i wyjazdów integracyjnych dla rodzin zastępczych, kolonii letnich oraz ferii zimowych dla dzieci przebywających w pieczy zastępczej.

Kolejny Projekt **„Trudny start, lepsza przyszłość 3”** będzie realizowany od grudnia 2024 do czerwca 2026 r. i obejmuje następujące działania w kolejnych latach:

- wyjazdowa Akademia Rodzica i wycieczki dla dzieci i rodziców z rodzin zastępczych. Zorganizowany zostanie jeden wyjazd 10-dniowy pn. „Wyjazdowa akademia rodzica i dziecka” dla 50 osób, w tym dzieci z rodzin zastępczych i rodziców zastępczych.

Podczas wyjazdu zorganizowane zostaną warsztaty psychoedukacyjne dla dzieci z zakresu wzmocnienia kompetencji społecznych i aktywności społecznej (w ramach usług aktywnej integracji) oraz warsztaty z elementami edukacji seksualnej. Dla rodziców zorganizowane zostaną konsultacje z psychologiem. W ramach zadania zostaną również zorganizowane dwie wycieczki integracyjno-edukacyjne dla 50 osób, w tym rodziców z pieczy zastępczej i dla dzieci przebywających w pieczy zastępczej oraz dzieci biologicznych. Będą to wyjazdy jednodniowe do ciekawych miejsc kultury i rekreacji;

- kampanie promujące rodzicielstwo zastępcze, w ramach których będą organizowane pikniki na rzecz rodzicielstwa zastępczego oraz przygotowanie i druk poradnika nt. rodzicielstwa zastępczego. Planuje się organizację dwóch tematycznych pikników integracyjnych rocznie jako elementu włączenia społecznego promującego rodziny i rodzicielstwo zastępcze dla około 100 osób: rodzin zastępczych, dzieci oraz otoczenia rodzin. Celem wydarzeń będzie integracja środowiska, promocja aktywnego i twórczego wypoczynku poprzez ukazanie różnorodnych sposobów spędzania czasu wolnego. Zostanie również wydany poradnik dla rodzin pełniących pieczę zastępczą pn. „Niedokończony przewodnik” zawierający praktyczne porady dla początkujących rodziców zastępczych;

- warsztaty dla dzieci z rodzin zastępczych: Trening Umiejętności Społecznych.

W ramach zadania zaplanowano dwa rodzaje warsztatów umiejętności społecznych dla 16 dzieci z pieczy zastępczej: warsztat pn. „Budujemy dobre relacje” i warsztat pn. „Uczymy się siebie”. Warsztat pn. „Budujemy dobre relacje” będzie przeprowadzony z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych z PO KL – warsztaty dla dzieci z pieczy zastępczej z Treningu Zastępowania Agresji oraz Treningu Twórczego Myślenia w ramach usług aktywnej integracji o charakterze społecznym;

- pomoc prawną w zakresie przeciwdziałania przemocy i dla rodzin zastępczych w ramach usług interwencji kryzysowej. Udzielone zostanie wsparcie w formie konsultacji i porad w zakresie pomocy prawnej dla 20 kobiet, które doświadczyły przemocy w rodzinie i potrzebują wsparcia w zakresie przeciwdziałania przemocy w rodzinie (136 godzin konsultacji, około 8 godzin w ujęciu miesięcznym przez okres 17 miesięcy). Dodatkowo w ramach zadania będzie prowadzone wsparcie dla 20 uczestników w formie pomocy prawnej dla osób z pieczy zastępczej m.in. z zakresu prawa rodzinnego (68 godzin, po 4 godziny na miesiąc przez okres 17 miesięcy);

- szkolenia zawodowe dla pracowników MOPR w zakresie pieczy zastępczej i na potrzeby świadczenia usług społecznych.

- promocję rodzicielstwa zastępczego poprzez zaprojektowane w tym celu plakaty, które zostały rozmieszczone w różnych lokalizacjach naszego miasta – centra handlowe, jednostki urzędu miasta Opola, miejsca sportu i rekreacji, w środkach komunikacji miejskiej. Wykorzystano lokalizację siedziby Działu Opieki nad Rodziną i Dzieckiem w miejscu o dużym natężeniu ruchu ulicznego poprzez oklejenie szyb okiennych dużym kolorowym napisem „Zostań rodziną zastępczą”. W ramach realizowanego przez MOPR Opole projektu „Centrum RE-Start” zaprojektowana została maskotka – przytulanka będąca jednocześnie emblematem na gadżetach promujących pieczę zastępczą w Opolu;

- współpracę z Uniwersytetem Opolskim. Podejmowane będą kolejne działania, a dotyczyć będą organizowania tematycznych konferencji, realizowania projektów socjalnych przez studentów ostatnich roczników na rzecz pozyskania rodzin zastępczych, rodzin pomocowych i rodzin wspierających;

- w oparciu o zawarte porozumienia z lokalnymi mediami planuje się kontynuację promocji pieczy zastępczej poprzez reklamę, w formie audycji, spotów oraz artykułów prasowych. Artykuły oraz informacje dotyczące rodzicielstwa zastępczego, również w formie wywiadów i reportaży z udziałem rodzin zastępczych i dzieci poruszających kwestie rodzicielstwa zastępczego, w którym same rodziny zastępcze mają możliwość zaprezentować i przybliżyć innym mieszkańcom województwa opolskiego tematykę pieczy zastępczej publikowane

są w informatorze miejskim „Opole i kropka” w internetowym wydaniu „Czas na Opole”;

- funkcjonujące konto w mediach społecznościowych na Facebooku – *Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu – Rodziny zastępcze z Opola* umożliwiające wymianę informacji na temat procesu wychowania dzieci przebywających w rodzinach zastępczych, a także uzyskanie informacji o organizowanych webinarjach, konferencjach i szkoleniach. Zamieszczane będą także informacje o dzieciach dla których poszukujemy miejsc w rodzinach zastępczych.

MOPR będzie partnerem również w innych mniejszych przedsięwzięciach sygnalizowanych przez organizacje pozarządowe.

3.3.2 Realizacja pomocy o charakterze substytucyjnym

Zgodnie z założeniem ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, umieszczenie dziecka w systemie pieczy zastępczej ma być ostatecznością, po wykorzystaniu wszystkich możliwych form wsparcia rodziny naturalnej oraz wstępem do dalszych działań. Z chwilą umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej niezbędnym jest podejmowanie dalszych działań zmierzających do zapewnienia dziecku właściwej opieki, wychowania i zaspokojenia jego potrzeb oraz podejmowanie wszelkich działań w celu umożliwienia dziecku powrotu do rodziny lub gdy jest to niemożliwe – dążenie do przysposobienia dziecka, a w przypadku braku możliwości przysposobienia dziecka – zapewnienie opieki i wychowania w środowisku zastępczym.

Pieczą zastępczą sprawowana jest w formie:

- rodzinnej, w tym:

- a) rodziny zastępczej spokrewnionej,
- b) rodziny zastępczej niezawodowej,
- c) rodziny zastępczej zawodowej, w tym zawodowej pełniącej funkcję pogotowia rodzinnego i zawodowej specjalistycznej,
- d) rodzinnego domu dziecka,

- instytucjonalnej, w placówce opiekuńczo-wychowawcza typu:

- a) socjalizacyjnego,
- b) interwencyjnego,
- c) specjalistyczno – terapeutycznego,
- d) rodzinnego.

Zarówno w przypadku rodzinnej, jak i instytucjonalnej pieczy zastępczej, analiza przyczyn umieszczenia dzieci w zastępczych formach pieczy wskazuje, że najczęstszym powodem tej sytuacji nadal pozostają: bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych oraz uzależnienia, które odpowiadają za trwałą dysfunkcję rodziny.

Tab. 3. Przyczyny umieszczenia dzieci w zastępczych formach pieczy

Przyczyny / % dzieci	% dzieci przebywających w rodzinnych formach pieczy zastępczej			% dzieci przebywających w instytucjonalnych formach pieczy zastępczej		
	2022	2023 169	Za I półr. 2024	2022	2023	Za I półr. 2024
X						
Sieroctwo	2	2	1	0	0	0
Pólsieroctwo	12	10	8	3	4	1
Uzależnienia rodziców	26	25	26	21	29	16
Przemoc w rodzinie	5	4	5	9	8	5
Bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych	35	39	42	63	61	36
Niepełnosprawność co najmniej jednego z rodziców	0,7	0,5	0,5	0	0	0
Długotrwała lub ciężka choroba co najmniej jednego z rodziców	7	8	8	1	0	0
Ubóstwo	0,7	0,5	0,5	0	0	0
Bezrobocie	0	0	0	0	0	0
Nieodpowiednie warunki mieszkaniowe	4	3	3	0	0	0
Pobyty za granicą w celach zarobkowych co najmniej jednego z rodziców	5	4	3	0	0	0
Inne	2	2	4	24	31	17

Źródło: opracowanie MOPR w Opolu + COAPOW w Opolu

Tab. 4. Liczba dzieci, w stosunku do których Sąd wydał postanowienie o umieszczeniu w pieczy zastępczej, a nie zostały zrealizowane ze względu na brak miejsc na terenie Opola oraz innych powiatów w Polsce.

Forma pieczy:	2022	2023	2024 (stan na 15.11.)
rodzinna piecza zastępcza	0	0	1
instytucjonalna piecza zastępcza	0	1	4

Źródło: opracowanie własne MOPR

3.3.3 Rodzinna piecza zastępcza

W Opolu największą liczbę stanowią spokrewnione z dzieckiem rodziny zastępcze. Większość rodzin spokrewnionych to dziadkowie dziecka, zdarza się, że pieczę sprawuje także pełnoletnie rodzeństwo dziecka. Średnia wieku rodziców zastępczych spokrewnionych jest znacznie wyższa niż rodziców zastępczych niezawodowych, rzadziej też rodziców zastępczych spokrewnionych można skłonić do zmiany postaw wychowawczych wobec swoich wychowanków.

Tab.5. Liczba rodzin zastępczych

Rodziny zastępcze/lata	2022	2023	2024 (I półrocze)
Spokrewnione	87	90	87
Niezawodowe	40	41	41
Zawodowe ogółem w tym: o charakterze pogotowia rodzinnego	5 (0)	5 (0)	5 (0)
Rodzinne domy dziecka	0	1	1
Rodzinna piecza zastępcza łącznie:	132	137	134

Źródło: opracowania własne MOPR w Opolu

Tab. 6. Liczba dzieci w rodzinach zastępczych

Dzieci w rodzinach zastępczych / lata	2022	2023	2024 (I półrocze)
Spokrewnionych	110	113	112
Niezawodowych	53	60	59
Zawodowych ogółem w tym o charakterze pogotowia rodzinnego	14 (0)	14 (0)	13 (0)
Rodzinnych domach dziecka	0	10	8
Łączna liczba dzieci	177	197	196

Źródło: opracowania własne MOPR w Opolu

Organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej na terenie Miasta Opolu został wyznaczony Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu (zarządzenie Nr OR.I-0050.263.2011 Prezydenta Miasta Opolu z dnia 24 października 2011 roku).

Organizator rodzinnej pieczy zastępczej prowadzi aktywną działalność w obszarze współpracy ze środowiskiem lokalnym w zakresie wspierania rodzin zastępczych w każdej możliwej formie i dziedzinie. Zaobserwowano, że narasta problem związany z koniecznością umieszczenia dzieci w rodzinach zastępczych przy jednoczesnej zbyt małej liczbie rodzin zastępczych, w szczególności niezawodowych i zawodowych. Powyższa statystyka nie odzwierciedla braku potrzeb w tym zakresie lecz ograniczoną liczbę funkcjonujących w Mieście Opolu rodzin. Sytuacja ta pokazuje, że realizowane inicjatywy w ramach kampanii na rzecz rodzicielstwa zastępczego w tym – realne wsparcie – wzrost wynagrodzeń dla zawodowych form pieczy rodzinnej, środki finansowe na realizację świadczeń fakultatywnych, zapewnienie wyremontowanych lokali dla zawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka – powinny być kontynuowane.

Brak miejsc w rodzinnej pieczy zastępczej w Opolu powoduje konieczność zabezpieczenia dzieci z naszego miasta w rodzinach zastępczych działających na terenie innych powiatów.

Zgodnie z art. 191 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej w sytuacji tej wymagane jest zawarcie stosownego porozumienia pomiędzy starostami właściwych powiatów. Na podstawie tych porozumień miasto Opole pokrywa koszty utrzymania opolskich dzieci w rodzinach zastępczych na terenie innych powiatów, z czego również w rodzinach zastępczych zawodowych i rodzinnych domach dziecka, gdzie miasto partycypuje dodatkowo w pokrywaniu kosztów wynagrodzenia rodziny, utrzymaniu lokalu mieszkalnego. Z kolei w mieście Opolu w rodzinach zastępczych umieszczane są również dzieci z innych powiatów. Bilans ten jest jednak niekorzystny dla Miasta Opolu.

Tab. 7. Liczba dzieci w rodzinnej pieczy zastępczej ze względu na miejsce jej sprawowania

Miejsce sprawowania pieczy zastępczej / lata	2022	2023	2024
Dzieci z Miasta Opolu wychowujące się na terenie innego powiatu w rodzinach zastępczych	81	81	73
Dzieci z innych powiatów wychowujące się w rodzinach zastępczych na terenie Miasta Opolu	39	47	45

Źródło: opracowanie MOPR w Opolu

Zbyt mała liczba niezawodowych i zawodowych rodzin zastępczych powoduje konieczność kontynuowania i intensyfikowania działań na rzecz rodzicielstwa zastępczego. Liczba dzieci wymagających zabezpieczenia poza rodziną biologiczną systematycznie rośnie. W 2023 roku na podstawie postanowienia sądu w mieście Opolu w rodzinnej pieczy zastępczej umieszczonych zostało łącznie 52 dzieci (24 dzieci w roku 2022). Z kolei w instytucjonalnej pieczy zabezpieczono 37 dzieci, z czego: 14 powróciło pod opiekę rodziców biologicznych, 7 małoletnich zostało przeniesionych do rodzinnej pieczy zastępczej.

Deficyty rodzin zastępczych i kandydatów do pełnienia funkcji rodziny zastępczej były powodem zabezpieczenia w opolskich placówkach opiekuńczo-wychowawczych 27 dzieci poniżej 10 roku życia, spośród których: 3 zostało umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej, 11 powróciło pod opiekę rodziców biologicznych (w tym 4 małoletnich pochodzenia ukraińskiego), 13 dzieci w dalszym ciągu przebywało w instytucjonalnej pieczy zastępczej i poszukiwane były dla nich miejsca w rodzinach zastępczych.

Rodziny zastępcze, aby skutecznie pomagać powierzonym dzieciom, muszą być otoczone odpowiednim wsparciem. Szczególnym sprzymierzeńcem jest koordynator rodzinnej pieczy zastępczej, który przede wszystkim wspiera rodziny zastępcze w realizacji zadań wynikających z pieczy zastępczej. Rodziny zastępcze w zależności od potrzeb mają także możliwość korzystania z pomocy pedagoga, terapeuty, psychologa, prawnika. Pomoc udzielana jest indywidualnie lub grupowo w formie grup wsparcia.

Tab. 8. Wsparcie rodzinnej pieczy zastępczej – koordynator

Lata	2022	2023	2024 (I półrocze)
Liczba koordynatorów	6	7	7
Liczba rodzin zastępczych w tym rodzinnych domów dziecka	132	137	134
Liczba rodzin zastępczych korzystających z pomocy psychologicznej	28	24	46
Liczba rodzin zastępczych korzystających z pomocy terapeuty rodziny	8	12	16
Liczba rodzin zastępczych korzystających z pomocy terapeuty ds. uzależnień	0	0	0
Liczba dzieci z rodzin zastępczych korzystających z pomocy specjalistów (logopeda, pedagog)	31	32	54

Źródło: opracowanie własne MOPR w Opolu

Koordynatorzy informują o miejscach, gdzie na terenie miasta można uzyskać specjalistyczną pomoc w sytuacjach tego wymagających. Za pośrednictwem koordynatorów lub w uzgodnieniu z nimi, rodziny zastępcze wraz z dziećmi korzystają z następujących form pomocy specjalistycznej: porady prawne, terapeutyczne, terapeuta uzależnień, terapeuta integracji sensorycznej, psycholog, psychiatra, logopeda. Realizując niniejsze zadania, rodziny zastępcze motywowane są do przeprowadzania zleconych badań i konsultacji u lekarzy specjalistów. Niestety nasi pracownicy nie mają większego wpływu na dostępność usług medycznych i poradnictwa świadczonego poza MOPR.

Prowadzona, i na bieżąco aktualizowana, przez koordynatorów rodzinnej pieczy zastępczej jest baza placówek zapewniających pomoc specjalistyczną, w tym psychologiczną, reedukacyjną i rehabilitacyjną.

Koordynatorzy zapewniają również wsparcie pełnoletnim wychowankom rodzinnych form pieczy zastępczej. Polega ono przede wszystkim na pomocy przy wyborze opiekuna osoby usamodzielnianej i opracowaniu indywidualnego programu usamodzielnienia, a także świadczonej przy bezpośrednich kontaktach pomocy w codziennych sprawach. Koordynatorzy adekwatnie do indywidualnych potrzeb wspierają wychowanków w procesie usamodzielniania się, w rozwiązywaniu różnorodnych trudności życiowych, w kontekście edukacji i znalezienia pracy, mieszkania, jak również motywacji do podejmowania różnych działań samopomocowych.

Efektem tej pracy jest coroczny wzrost liczby dzieci powracających do rodziny naturalnej.

Tab. 9. Przyczyny opuszczenia przez dzieci (do 18 roku życia) rodziny zastępcze

Przyczyny/lata	2022	2023	2024 (I półrocze)
Powrót do rodziny naturalnej	6	4	0
Umieszczenie w innej rodzinie zastępczej	2	3	0
Przekazanie do adopcji	5	2	0
Umieszczenie w instytucjonalnej pieczy	1	0	2
Umieszczenie w domu pomocy społecznej	0	0	0
Zgon	0	0	0
Inny powód	0	0	1

Źródło: opracowanie MOPR w Opolu

Zgodnie z art. 73 ust. 1 ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, w przypadku czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka piecza zastępcza nad dzieckiem może zostać powierzona rodzinie pomocowej. Rodzinę pomocową zakładają osoby, które nie są gotowe, by zostać rodziną zastępczą na stałe, ale czasowo przejmują pełną odpowiedzialność za powierzone im dzieci, dzięki której organy administracji publicznej są w stanie zapewnić ciągłość prawidłowej realizacji pieczy zastępczej. Bywa, że założenie rodziny pomocowej to pierwszy krok na drodze do rodzicielstwa zastępczego.

Rodziny pomocowe przechodzą taką samą procedurą kwalifikowania, w tym uczestnictwa w szkoleniu, jak pozostałe rodziny zastępcze. Piecza zastępcza może być powierzona rodzinie pomocowej, w szczególności w okresie czasowego niesprawowania opieki nad dzieckiem przez rodzinę zastępczą lub prowadzącego rodzinny dom dziecka w związku z wypoczynkiem, udziałem w szkoleniach lub pobytem w szpitalu oraz nieprzewidzianych trudności lub zdarzeń losowych zaistniałych w tych podmiotach pieczy zastępczej.

Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu jako organizator rodzinnej pieczy zastępczej posiada certyfikat pozwalający na prowadzenie procedur kwalifikacyjnych i szkoleń dla kandydatów na rodzinę zastępczą niezawodową, zawodową oraz prowadzących rodzinny dom dziecka.

3.3.4 Piecza instytucjonalna

Kierowanie dziecka pozbawionego częściowo lub całkowicie opieki rodzicielskiej do placówki opiekuńczo-wychowawczej może nastąpić po wyczerpaniu możliwości udzielenia pomocy rodzinie lub umieszczenia w rodzinnej pieczy zastępczej. Decyzję zarówno w tej sprawie, jak i we wszystkich innych z obszaru pieczy zastępczej podejmuje sąd rodzinny w drodze postanowienia.

Na podstawie art. 180 pkt 5 ustawy z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz. U. z 2024 r. poz. 177 ze zm.) do zadań własnych powiatu należy prowadzenie placówek opiekuńczo-wychowawczych. W świetle art. 2 ust. 3 wyżej powołanej ustawy, placówki opiekuńczo-wychowawcze stanowią jednostki organizacyjne wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej. Centrum Obsługi Administracyjnej Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych w Opolu działa na podstawie art. 48 ust. 7 ustawy z dnia 25 czerwca 2015 r. o zmianie ustawy o samorządzie gminnym oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2020 r. poz. 713 ze zm.) i zostało powołane do wspólnej obsługi ekonomiczno-

administracyjnej i organizacyjnej placówek opiekuńczo-wychowawczych na terenie Miasta Opola.

Na terenie Miasta Opola od dnia 01.09.2019 r. funkcjonuje 5 placówek opiekuńczo-wychowawczych typu socjalizacyjnego, dysponujących łącznie 68 miejscami o charakterze socjalizacyjnym.

Tab. 10. Ogólna liczba dzieci przebywających w placówkach opiekuńczo-wychowawczych

Lata	2022	2023	I poł. 2024
Ogólna liczba dzieci w placówkach	63	68	70

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

Tab. 11. Średnia liczba dzieci umieszczonych w poszczególnych placówkach

Liczba dzieci w placówkach/lata	2022	2023	Na koniec VI. 2024
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka” w Opolu, Al. Przyjaźni 26	14	14	15
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Nasz Dom” w Opolu, ul. Krakowska 34a/1	10	12	12
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Mój Dom” w Opolu, ul. 1-Maja 33/3	14	14	15
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka na Pasiece” w Opolu, ul. Powstańców Śl.14	12	14	14
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka na Wyspie” w Opolu, ul. Powstańców Śl.14	13	14	14

Źródło: opracowania własne COAPOW w Opolu

Liczba miejsc w instytucjonalnej pieczy zastępczej w Opolu nie zawsze jest wystarczająca, co powoduje konieczność zabezpieczania dzieci z miasta Opola w domach dziecka działających na terenie innych powiatów. Z kolei dzieci z innych powiatów są umieszczane w naszych placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Tab. 12 .Liczba dzieci przyjętych w latach 2022 – 2024 do placówek opiekuńczo-wychowawczych prowadzonych przez Miasto Opole

Liczba dzieci w placówkach/lata	2022	2023	2024
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka” w Opolu	8	6	5
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Nasz Dom” w Opolu	5	9	3
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Mój Dom” w Opolu	3	9	3
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka na Pasiectwo” w Opolu	16	12	5
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka na Wyspie” w Opolu	10	21	10

Źródło: opracowania własne

Tab. 13. Liczba dzieci do 18 roku życia opuszczających placówki opiekuńczo-wychowawcze

Powód / lata	2022	2023	2024 I poł
powrót do rodziny naturalnej	2	14	6
umieszczenie w rodzinnej pieczy zastępczej	8	7	6
przekazanie do adopcji	0	0	0
umieszczenie w domu pomocy społecznej	0	0	0
zgon	0	0	0
inny powód	1	1	0

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

W ciągu 3 ostatnich lat na terenie Miasta Opola można zaobserwować znaczny wzrost umieszczeń dzieci w instytucjonalnej pieczy zastępczej, który kształtował się następująco:

- w 2021 roku – 14 umieszczeń dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- w 2022 roku – 28 umieszczeń dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych,
- w 2023 roku – 37 umieszczeń dzieci w placówkach opiekuńczo-wychowawczych.

Jeśli porównamy lata 2021 – 2023, okazuje się, że liczba podopiecznych systemu pieczy zastępczej zaczyna wzrastać, przy czym rośnie ogólna liczba wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych. Pomimo że piecza rodzinna powinna stanowić najistotniejszą

i rozwijającą się część systemu pieczy zastępczej, to niestety piecza instytucjonalna wzrosła we wspomnianym okresie aż o 164 %. Stan ten wynika z braku zainteresowania mieszkańców Opola sprawowaniem takiej funkcji w układzie rodzinnym czy zawodowym, pomimo wielu zabiegów ze strony administracji, kampanii medialnych, promocji rodzicielstwa zastępczego przez organizacje pozarządowe.

Tab. 14. Średnie miesięczne wydatki na utrzymania dziecka w placówkach opiekuńczo - wychowawczych prowadzonych przez Miasto Opole (w złotych)

Placówka opiekuńczo – wychowawcza	2022	2023	2024
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka” w Opolu	8 475,21	8 377,22	8 452,21
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Nasz Dom” w Opolu	8 475,21	8 377,22	8 452,21
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Mój Dom” w Opolu	8 475,21	8 377,22	8 452,21
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka na Pasiece” w Opolu	8 475,21	8 377,22	8 452,21
Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza „Dom Dziecka na Wyspie” w Opolu	8 475,21	8 377,22	8 452,21

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

Każda z ww. placówek posiada swój statut, określający podstawowe prawa, obowiązki, cele, zadania oraz sposób funkcjonowania. Natomiast organizację i tryb działania określają ich regulaminy organizacyjne, systematyzując ich status.

Wskazane placówki opiekuńczo-wychowawcze realizują zadania powiatu w zakresie instytucjonalnej pieczy zastępczej, sprawowanej w przypadku braku możliwości zapewnienia opieki i wychowania przez rodzinę biologiczną, poprzez zapewnienie całodobowej opieki, wychowania oraz zaspokajania niezbędnych potrzeb wychowanków, a w szczególności:

- zapewniają dziecku całodobową opiekę i wychowanie oraz zaspokajają jego niezbędne potrzeby, a zwłaszcza emocjonalne, rozwojowe, zdrowotne, bytowe społeczne i religijne;
- realizują przygotowany we współpracy z asystentem rodziny plan pomocy dziecku;
- umożliwiają kontakt dziecka z rodzicami i innymi osobami bliskimi, chyba że sąd postanowi inaczej;
- podejmują działania w celu powrotu dziecka do rodziny;
- zapewniają dziecku dostęp do kształcenia dostosowanego do jego wieku i możliwości rozwojowych;
- obejmują dziecko działaniami terapeutycznymi;

- zapewniają dziecku korzystanie z przysługujących świadczeń zdrowotnych.

Placówki te współpracują również w zakresie wykonywanych zadań, z właściwymi organami administracji sądowej, rodziną naturalną wychowanków, asystentem rodziny, organizatorem rodzinnej pieczy zastępczej, służbami Policji, Straży Miejskiej w Opolu oraz z innymi osobami i instytucjami, podejmującymi działania wspierające zadania wychowawcze, a w szczególności w zakresie przygotowania dziecka do samodzielnego życia.

W ramach działalności statutowej realizowane są cele ogólne, wynikające z prawa powszechnie obowiązującego. Ich realizacja prowadzi do osiągnięcia celów, dla których jednostka została powołana, tj.:

- zapewnienia wychowankom poczucia bezpieczeństwa i akceptacji w grupie wychowawczej, poszanowania podmiotowości oraz godności osobistej, jak również zapewnia warunki do fizycznego, psychicznego i poznawczego rozwoju,
- zaspokojenia niezbędnych potrzeby materialne i psychiczne wychowanków;
- objęcia dzieci pomocą psychologiczno – pedagogiczną oraz niezbędną, specjalistyczną opieką medyczną;
- rozwijania pozytywnych interakcji społecznych poprzez kształtowanie umiejętności właściwej koegzystencji, aktywizowanie do czynnego uczestnictwa w życiu społecznym placówki, kształtowanie i rozwój osobowości wychowanków w oparciu normy i wartości społeczne;
- prowadzenia pracy na rzecz powrotu dziecka do rodziny naturalnej lub innej formy opieki zastępczej;
- podtrzymania kontaktu i rozwoju więzi emocjonalnych między wychowankami a rodziną;
- wpływania na kształt postaw współodpowiedzialności, za ład i porządek na terenie placówek;
- poprawy stanu higieny osobistej wychowanków we wszystkich grupach wiekowych;
- stopniowego usamodzielniania wychowanków i przygotowania do życia w rodzinie;
- wsparcia w realizowaniu obowiązku szkolnego, poprzez pomoc w nauce oraz kontrolę wyników nauczania wychowanków;
- profilaktyki uzależnień przez ukazanie negatywnych skutków spożywania alkoholu i zażywania środków odurzających;
- reagowania na wszelkiego rodzaju przejawy agresji i przemocy wśród wychowanków;
- wyeliminowania alkoholu i środków psychoaktywnych podczas tzw. „urlopowania”.

Tab. 15. Liczba sporządzonych diagnoz psychofizycznych

2022	2023	I poł. 2024
27	23	12

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

Tab. 16. Liczba wypełnionych arkuszy obserwacji psychologicznej i pedagogicznej

2022	2023	I poł. 2024
767	819	418

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

Tab. 17. Liczba posiedzeń Zespołu ds. okresowej sytuacji dziecka

2022	2023	I poł. 2024
9	10	5

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

- Ponadto, zadania bieżące jednostki realizowane są w szczególności w zakresie:
- wszechstronnego rozwoju osobistego, intelektualnego, sportowego, moralnego oraz duchowego wychowanków, wynikającego z udziału w zorganizowanym życiu placówki;
 - stopniowego usamodzielnienia wychowanków, przygotowania do życia w rodzinie;
 - integracji wychowanków w grupach koedukacyjnych poprzez intensywną pracę wychowawców w grupach, prowadzenie terapii przez zespół specjalistów;
 - kształtowania asertywnej postawy oraz eliminowania postaw i reakcji agresywnych;
 - włączania się wychowanków do pracy na rzecz samorozwoju i samokontroli;
 - współtworzenia wraz z wychowawcami i specjalistami programów artystycznych, współorganizowanie uroczystości okolicznościowych, państwowych, kościelnych;
 - uczestnictwa wychowanków w różnorodnych imprezach, konkursach i festynach organizowanych poza placówką;
 - pracy opiekuńczo-wychowawczej prowadzonej zgodnie ze standardami opieki i wychowania oraz prawami dziecka.

Tab. 17. Liczba zajęć specjalistycznych - psychologicznych z wychowankami

2022	2023	I poł. 2024
216 (dzieci zakwalifikowane do zajęć)	192	117

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

Tab. 19. Liczba zajęć specjalistycznych - pedagogicznych z wychowankami

2022	2023	I poł. 2024
244 (dzieci zakwalifikowane do zajęć)	198	114

Źródło: opracowanie COAPOW w Opolu

3.3.5 Pomoc w usamodzielnieniu się osób opuszczających pieczę zastępczą

Zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej osoba pełnoletnia opuszczająca rodzinę zastępczą, rodzinny dom dziecka, placówkę opiekuńczo-wychowawczą lub regionalną placówkę opiekuńczo-terapeutyczną może otrzymać następujące formy pomocy: pomoc na usamodzielnienie, pomoc na kontynuowanie nauki, pomoc na zagospodarowanie – formy finansowe, pomoc w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych i pomoc w uzyskaniu zatrudnienia oraz pomoc prawna i psychologiczną.

Pełnoletni wychowankowie pieczy podlegają procesowi usamodzielnienia, w trakcie którego wspiera ich opiekun usamodzielnienia. Podstawą do udzielenia pomocy osobie usamodzielnianej jest przygotowanie Indywidualnego Programu Usamodzielnienia wraz z zobowiązaniem wychowanka do jego realizacji i złożenie do zatwierdzenia przez Dyrektora MOPR w Opolu. Program określa w szczególności: zakres współdziałania osoby usamodzielnianej z opiekunem oraz sposób uzyskania przez osobę usamodzielnianą wykształcenia lub kwalifikacji zawodowych, pomocy w uzyskaniu odpowiednich warunków mieszkaniowych oraz w podjęciu przez osobę usamodzielnianą zatrudnienia.

Tab. 20. Formy pomocy uzyskanej przez osoby pełnoletnie opuszczające rodzinne formy pieczy zastępczej oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze

Lata	2022	2023	2024 (I P)
Pełnoletnie osoby opuszczające rodzinne formy pieczy zastępczej			
Liczba ogółem	39	63	19
w tym:			
Pomoc pieniężna na usamodzielnienie – liczba osób	4	14	1
Pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki – liczba osób	29	31	17
Pomoc pieniężna na zagospodarowanie – liczba osób	6	18	1
Pełnoletnie osoby opuszczające placówki opiekuńczo-wychowawcze			
Liczba ogółem	29	23	18
w tym:			
Pomoc pieniężna na usamodzielnienie – liczba osób	5	3	0
Pomoc pieniężna na kontynuowanie nauki – liczba osób	17	15	18
Pomoc pieniężna na zagospodarowanie – liczba osób	7	5	0

Źródło: opracowanie własne MOPR

Z przedstawionych danych wynika, że istnieją istotne różnice dotyczące doświadczenia i uzyskanej samodzielności wychowanków pochodzących z instytucjonalnej i rodzinnej pieczy zastępczej. Wychowankowie pieczy rodzinnej w zdecydowanej większości mają już doświadczenie w funkcjonowaniu w dorosłym życiu, wykazują się dużą samodzielnością i dojrzałością przy podejmowaniu decyzji, a także konsekwencją w postępowaniu. Wychowankowie z pieczy instytucjonalnej są na początku tej drogi. Mogą zatem wymagać większego wsparcia i monitoringu w stawianiu samodzielnych kroków. Także aspiracje edukacyjne usamodzielnianych się wychowanków z rodzin zastępczych są znacznie wyższe niż usamodzielniających się wychowanków placówek opiekuńczo-wychowawczych, młodzieżowych ośrodków wychowawczych czy zakładów poprawczych. Powyższe wskazuje na konieczność podejmowania dalszych zabiegów służących rozwijaniu rodzinnej formy pieczy. Wychowankowie, którzy opuszczają placówki opiekuńczo-wychowawcze i rodziny zastępcze oczekujący na lokal do remontu z zasobów miasta, otrzymują pomoc w formie pobytu w mieszkaniu treningowym.

W Opolu funkcjonuje 5 mieszkań treningowych przeznaczonych łącznie dla 9 usamodzielniających się osób, 2 mieszkania w Centrum Aktywizacji Społecznej, ul. Krakowskiej 32, 2 mieszkania mieszczące się przy ul. Małopolskiej 20a oraz mieszkanie

przy ul. Oświęcimskiej 86h/2 dla dwóch wychowanek z małymi dziećmi. Mieszkania treningowe są wyposażone w meble oraz niezbędny sprzęt gospodarstwa domowego w celu zapewnienia odpowiednich warunków. Przy wsparciu pracowników socjalnych i innych specjalistów mieszkańcy zdobywają umiejętności niezbędne do samodzielnego funkcjonowania, w tym prowadzenia własnego gospodarstwa domowego. W roku 2023 r. usamodzielniało się 25 wychowanek pieczy zastępczej.

Monitorowano realizację indywidualnych programów usamodzielniania 216 wychowanek pieczy zastępczej przygotowujące ich do prowadzenia samodzielnego życia oraz integracji ze społecznością lokalną.

Tab. 21. Świadczenia pieniężne przyznane wychowankom rodzinnej pieczy zastępczej w roku 2023

Lp.	Rodzaj udzielonej pomocy	Liczba wychowanków z rodzin zastępczych	Liczba świadczeń	Koszt świadczeń w zł
1.	na usamodzielnienie	14	14	75 649,00
2.	na kontynuowanie nauki	31	240	152 039,45
3.	na zagospodarowanie	18	18	36 684,00
Podsumowanie		63	272	264 372,45

Źródło: opracowanie MOPR Opole

Tab. 22. Świadczenia pieniężne przyznane wychowankom instytucjonalnej pieczy zastępczej w roku 2023

Lp	Rodzaj udzielonej pomocy	Liczba wychowanków z placówek opiekuńczo-wychowawczych	Liczba świadczeń	Koszt świadczeń w zł
1.	na usamodzielnienie	3	3	25 775,00
2.	na kontynuowanie nauki	15	103	65 334,00
3.	na zagospodarowanie	5	5	9 938,00
Podsumowanie		23	111	101 047,00

Źródło: opracowanie własne

W ramach wspierania osób usamodzielnianych miasto Opole stworzyło regulacje na poziomie prawa miejscowego w obrębie zasad wynajmowania lokali wchodzących w skład mieszkaniowego zasobu Miasta Opola, ustalające pierwszeństwo zawarcia umowy najmu lokalu mieszkalnego, lokalu socjalnego albo lokalu do remontu przysługuje m.in. osobom, które „uzyskały pełnoletniość w instytucjonalnej placówce opiekuńczo-wychowawczej, zawodowej rodzinie zastępczej, rodzinie zastępczej spokrewnionej, niezawodowej rodzinie zastępczej lub rodzinnym domu dziecka, a ostatnim miejscem zamieszkania i zameldowania na pobyt stały lub czasowy, przed pobytem w pieczy zastępczej było miasto Opole, pod warunkiem, że z wnioskiem o najem lokalu wystąpią w ciągu dwóch lat od osiągnięcia pełnoletniości” (uchwała Nr XI/163/15 Rady Miasta Opola z dnia 28 maja 2015r. ze zm.). Ta niezaprzeczalna preferencja osób opuszczających pieczę zastępczą, z pominięciem systemu punktowego, który obowiązuje innych beneficjentów powyższej regulacji, zaskutkowało przydziałem mieszkań do remontu dla osób uprawnionych w ciągu roku od opuszczenia placówki.

4. Potrzeby

Rozwiązania systemowe wynikające z obowiązującej od 1 stycznia 2012 roku ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej kładą nacisk na działania zmierzające do utrzymania dziecka w rodzinie. Zadanie to ustawodawca nałożył na gminy jednocześnie zobowiązując je do opracowania i realizacji 3 – letnich gminnych programów wspierania rodziny. Opracowanie i realizacja gminnego programu wspierania rodziny są istotne, ponieważ wyznaczone w nim cele, priorytety oraz kierunki działań są pomocne w stworzeniu spójnego systemu pomocy dla rodziny przeżywającej trudności w opiekowaniu się i wychowywaniu dzieci, opartego na współpracy wszystkich instytucji, organizacji i osób pracujących z dziećmi i rodzicami. Kolejne modernizacje systemu polegające na wprowadzaniu szeregu regulacji przez państwo, sprawiły że obecnie system organizacji realizacji pieczy zastępczej jest krańcowo niewydolny. W ślad za przepisami nie pojawiały się działania władz wyższego szczebla umożliwiające efektywną rekonstrukcję bazy systemowej w powiatach. Przykładem może być ślamazarność ministerstw przy wprowadzaniu bazy wolnych miejsc w pieczy, którą mieli dysponować sędziowie sądów rodzinnych i w ten sposób przyspieszać przemieszczanie dzieci w bezpieczne obszary, innym przykładem niech będzie wprowadzenie, skądinąd ważnych i słusznych przepisów ustawą tzw. „Lex Kamilka”, bez należytej refleksji na możliwościach realizacji tego przepisu przez zobowiązane podmioty, czy też celowe tworzenie utrudnień administracyjnych przy tworzeniu publicznych placówek opiekuńczo-wychowawczych. Działaniami administracyjnymi próbowano wpływać na rozwój pieczy rodzinnej, nie zwracając uwagi na zachodzące dynamicznie przemiany postaw i celów indywidualnych członków tworzących obecne struktury społeczne. W efekcie doszło do sytuacji skrajnie niebezpiecznych, że postanowienia sądów są realizowane z czasami bardzo dużym opóźnieniem wobec realnego braku miejsc w pieczy, a odpowiedzialność za bezpieczeństwo dziecka spada na organizatorów pieczy. W tej sytuacji kluczowe staje się podjęcie takich działań na poziomie miasta, które wygenerują jeszcze lepsze możliwości współpracy międzysektorowej i działań na rzecz dobrostanu dzieci, z jednoczesnym zwiększeniem nakładów finansowych na te cele.

5. Analiza SWOT

Analiza SWOT wykonana została na podstawie wypowiedzi pracowników administrujących systemem pieczy zastępczej, koordynatorów pieczy, asystentów rodziny i pracowników socjalnych będących realizatorami pieczy instytucjonalnej a także rodzinnej. Zastosowano

metodę triangulacji, co sprawia że uzyskane dane mają walor informacji rzetelnej. Przedmiotowa analiza podlegała konsultacji przedstawicieli organizacji pozarządowych, z możliwością wniesienia uwag i dodatkowych zapisów w poszczególnych sektorach analizy.

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> • dobrze rozwinięta infrastruktura pomocy społecznej i pomocy rodzinie; • doświadczona i wykwalifikowana kadra organizatora rodzinnej pieczy zastępczej; • funkcjonowanie 5 zawodowych rodzin zastępczych i 1 rodzinnego domu dziecka, • nieodpłatne szkolenia dla kandydatów na rodziców zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka; • posiadane zaplecze lokalowe do prowadzenia szkoleń; • bezpłatne poradnictwo specjalistyczne realizowane przez jednostki publiczne i organizacje pozarządowe • zasoby instytucjonalne w Mieście Opolu wspierające rodziny; • dobra współpraca między instytucjami i organizacjami działającymi na rzecz rodziny; • rozwijająca się sieć żłobków oferujących opiekę nad dzieckiem do lat 3 oraz przedszkoli; • liczne placówki oświatowe o różnym profilu; • funkcjonowanie pięciu placówek opiekuńczo-wychowawczych, ze wspólną obsługą administracyjną; • wysoka jakość świadczonych usług w placówkach opiekuńczo-wychowawczych; • sieć placówek wsparcia dziennego; • oferta zajęć pozalekcyjnych, kulturalnych i sportowych dla dzieci i młodzieży; • dostęp do mieszkań treningowych dla pełnoletnich wychowanków pieczy zastępczej; • możliwość pozyskiwania środków zewnętrznych wspierających system pieczy zastępczej; • doświadczenie w pozyskiwaniu środków spoza budżetu gminy; 	<ul style="list-style-type: none"> • brak możliwości szybkiej konsultacji medycznej i dostępu do pomocy specjalistycznej, szczególnie w zakresie psychiatrii dziecięcej; • niewystarczająca liczba kandydatów do pełnienia funkcji niezawodowych i zawodowych rodzin zastępczych oraz rodzinnych domów dziecka; • brak kandydatów na rodziny wspierające i rodziny pomocowe; • niewystarczająca liczba miejsc w rodzinach zastępczych wynikająca z braku kandydatów na rodziny zastępcze; • zbyt mała liczba rodzin w stosunku do potrzeb, co skutkuje umieszczeniem dzieci poniżej 10 roku życia w pieczy instytucjonalnej; • zupełny brak rodzin wspierających służących pomocą rodzinom zastępczym w sprawach opiekuńczo-wychowawczych; • niedostateczny dostęp do placówek poradnictwa i leczenia specjalistycznego; • brak możliwości zapewnienia pieczy dzieciom ze specjalnymi potrzebami; • brak wolontariuszy do działania w obszarze pieczy zastępczej; • niska efektywność działań promujących rodzicielstwo zastępcze; • wydłużające się procedury sądowe dotyczące regulowania sytuacji prawnej umożliwiającej umieszczenia dzieci w rodzinie adopcyjnej, • nieadekwatne do nakładu pracy wynagrodzenie zawodowych rodzin zastępczych i prowadzących rodzinne domy dziecka; • brak możliwości zawarcia umowy przez zawodowe rodziny w trybie umowy o pracę, (obecna regulacja nakazuje zawarcie umowy cywilno – prawnej, od której jednak odprowadzane są wszelkie składki, tak jak od umowy o pracę w trybie kp) – problem wskazany przez środowisko rodzin zastępczych.

Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> • możliwości lokalowe i kadrowe do tworzenia systemu wsparcia najsłabszych grup społecznych oraz samopomocowych, • możliwość wymiany doświadczeń z innymi gminami i miastami partnerskimi, • aktywność obywatelska, • promocja wartości rodziny i intensyfikacja działań na rzecz rodziny, • dostęp do funduszy rządowych, strukturalnych UE oraz innych źródeł pozabudżetowych; • udział rodzin zastępczych w programach i projektach realizowanych przez MOPR; • współpraca międzyinstytucjonalna na rzecz rodzin zastępczych; • wdrażanie nowych ponadstandardowych metod i form pracy z dziećmi umieszczonymi w pieczy zastępczej oraz rodzicami zastępczymi; • rozwój wolontariatu na rzecz dzieci i młodzieży z rodzin zastępczych; • możliwość zlecania zadań organizacjom pozarządowym, • organizowanie kampanii promocyjnych na rzecz rodzicielstwa zastępczego. 	<ul style="list-style-type: none"> • Wzrost liczby sytuacji kryzysowych skutkujących próbami samobójczymi, • Rozluźnienie więzi rodzinnych, brak wsparcia w sytuacjach kryzysowych ze strony rodziny i najbliższego otoczenia, • Nasilenie występowania kryzysów psychicznych wśród dzieci i młodzieży, • niewystarczające zaspokojenie potrzeb mieszkaniowych w mieście (wysokie ceny mieszkań); • brak chętnych rodzin do sprawowania funkcji rodziny zastępczej; • długotrwałe procedury związane z prowadzeniem postępowań sądowych, w zakresie uregulowania sytuacji prawnej dzieci, postępowań adopcyjnych; • wypalenie zawodowe rodzin zastępczych; • zagrożenie wypaleniem zawodowym kadry zajmującej się pieczą zastępczą, • wysokie zagrożenie stresem zawodowym pracowników pomocy społecznej; • stale zwiększająca się liczba dzieci narodowości ukraińskiej umieszczanych w pieczy zastępczej (7 dzieci w tym roku).

6. Wizja i misja programu.

Rodzina jest naturalnym środowiskiem funkcjonowania i rozwoju swoich członków. Niezależnie od formuły, czy to naturalnej czy też substytuującej naturalny układ pieczę zastępczą, wraz ze swoim otoczeniem jest pełnoprawnymi członkami wspólnoty samorządowej Miasta Opola i powinna mieć prawo do wysokiej jakości wsparcia w obszarach, które służą poprawie jej bezpieczeństwa i rozwoju.

Odpowiedzią na zdiagnozowane deficyty i potrzeby jest niniejszy program opisujący szereg działań służących poprawie życia opolskich rodzin.

6.1. Wizja

1. Opolskie rodziny, w tym sprawujące pieczę zastępczą uzyskają lepsze warunki realizacji swojej funkcji opiekuńczo-wychowawczej.
2. Opieka instytucjonalna pozyska dodatkową przestrzeń lokalową, pozwalającą na zaspokojenie wszystkich potrzeb Miasta Opola w zakresie realizowanych przez nich zadań.

3. Realizacja zadań w obrębie pieczy zastępczej przez Miasto Opole będzie podejmowana w kooperacji z pomiotami niepublicznymi zgodnie z zasadą pomocniczości.
4. Pracownicy i inne osoby realizujące zadania z zakresu pieczy zastępczej uzyskają większy dostęp do wsparcia przy wykonywaniu swojej pracy.
5. Rodziny zastępcze i adopcyjne będą miały dostęp do instrumentów umożliwiających sprawniejsze korzystanie z usług służby zdrowia i poradnictwa specjalistycznego.

6.2. Misja programu

Osiągnięcie celów przedstawionych w wizji wymaga działań zakorzenionych w określonych paradygmatach. Misją programu jest dostarczenie odpowiednich narzędzi do jego realizacji oraz określenia zasad pozwalających na skuteczne, wielowymiarowe, pozwalające na osiągnięcie trwałych efektów działania na rzecz opolskich rodzin, a także osób tworzących system pieczy rodzinnej. Realizacja przedsięwzięć na rzecz wymienionych interesariuszy zawarta będzie w regule S. O. S.

Subsydiarność

Istotne zmiany w sytuacji rodzin i osób funkcjonujących w pieczy zastępczej mogą pojawić się dopiero wtedy, gdy podjęte zostaną działania zintegrowane, włączające w osiąganie celów nie tylko podmioty publiczne ale też organizacje pozarządowe oraz osoby z otoczenia społecznego osób wymagających wsparcia.

Otwartość

Polityka prorodzinna, przez wzgląd na wielość czynników które musi brać pod uwagę ustanawiając nowe cele, podlega permanentnym zmianom. Ważne jest by w programie zawarta była perspektywa otwarta, pozwalająca na bieżącą korektę działań determinowanych zmieniającymi się realiami otoczenia społecznego wpływającego na funkcjonowanie rodzin, w tym osób w pieczy zastępczej. Za istotną uznaje się również perspektywę modernizacji systemu wsparcia rodziny i pieczy zastępczej w kontekście deinstytucjonalizacji dokonywanej z pomocą programów i środków z UE.

Sprawczość

System wsparcia rodzin i pieczy zastępczej ma w swojej dyspozycji szereg narzędzi i procedur służących poprawie jakości życia i bezpieczeństwa społeczności. Przyjmuje się, że

wśród wszystkich kwestii formalnych regulujących ten układ, w polu widzenie najistotniejszy jest człowiek i jego problem, a elementy systemu nie będą ograniczać czy utrudniać, a jedynie wspomagać zaangażowanie osób, rodzin i administracji na drodze do poprawy jakości życia.

7. Cele operacyjne programu

7.1. Wzmocnienie zasobów materialnych i pozamaterialnych rodzin w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

Działania:

- zapewnienie usług z zakresu profilaktyki społecznej dla wszystkich osób w rodzinie,
- zapewnienie zrównoważonego dostępu do usług korygująco-kompensacyjnych i edukacyjnych oraz poradnictwa dla rodziców/opiekunów, dzieci i młodzieży,
- zwiększenie dostępu do usług wspierających kompetencje rodzicielskie i społeczne,
- zwiększenie dostępności do usług świadczonych przez asystentów rodziny,
- tworzenie i rozwijanie klubów rodzinnych jako miejsc świadczących usługi wsparcia dla rodzin zastępczych i wspierających,
- realizacja programów wspierających rodziny przeżywające kryzysy opiekuńczo-wychowawcze,
- zwiększenie dostępności wyremontowanych mieszkań socjalnych dla rodzin o bardzo niskich dochodach.

7.2. Poprawa sytuacji osób funkcjonujących w rodzinach zastępczych.

Działania:

- zwiększenie nakładów finansowych w sferze pieczy zastępczej,
- zwiększenie dostępności do usług korygująco-wspierających umiejętności i kompetencje wszystkich osób w rodzinach zastępczych i pomocowych,
- poprawa dostępności do usług zdrowotnych, w tym diagnostycznych i terapii specjalistycznej, ze szczególnym uwzględnieniem osób z niepełnosprawnościami,
- rozwój punktów/miejsc świadczących usługi i pomoc psychologiczną dzieciom będącym w pieczy zastępczej,
- wspieranie organizacji pozarządowych działających na rzecz pieczy zastępczej,
- wspieranie działań samopomocowych grup działających na rzecz pieczy zastępczej,

- wzmocnianie wychowanków w procesie usamodzielniania, wprowadzenie procedur wczesnego przygotowania młodzieży do wejścia w dorosłość – szczególnie w pieczy instytucjonalnej,
- wsparcie małoletnich rodziców w procesie nabywania i rozwijania kompetencji rodzicielskich,
- promocja rodzicielstwa zastępczego we współpracy z organizacjami pozarządowymi.

7.3. Zwiększenie zasobów instytucjonalnej i pozainstytucjonalnej pieczy zastępczej.

- Remonty istniejącej infrastruktury służącej zaspokajaniu potrzeb systemu pieczy zastępczej,
- zwiększenie liczby miejsc pieczy instytucjonalnej poprzez stworzenie dwóch nowych placówek dla 28 dzieci, w tym z miejscami interwencyjnymi,
- stworzenie bazy materialnej dla uruchomienia dwóch rodzinnych domów dziecka.

8. Działania i wskaźniki.

Za istotne w realizacji programu uznaje się działania z zakresu profilaktyki społecznej z wykorzystaniem zasobów i potencjału instytucji i organizacji pomocowych Miasta Opola i zatrudnionych tam specjalistów. W dyspozycji mieszkańców pozostaje m.in. Ośrodek Wsparcia dla Osób Doznających Przemocy Domowej, poradnie uzależnień, oferty edukacyjne realizowane przez specjalistów pracujących ze sprawcami i ofiarami przemocy, a także terenowi pracownicy socjalni MOPR udzielający pomocy finansowej osobom w kryzysie ekonomicznym, prowadzący poradnictwo socjalnego i w razie potrzeby również terapię pedagogiczną.

W ramach rozwoju pieczy zastępczej na podstawie rozpoznanych potrzeb tego obszaru Program Wspierania Rodziny i Rozwoju Pieczy Zastępczej w Opolu na lata 2025 – 2027 zakłada realizację poniższych zadań.

1. Kontynuacja promocji systemu rodzinnej pieczy zastępczej, poprzez:

- wykorzystanie możliwych kanałów informacyjnych, uaktywnienie współpracy z mediami, kościołem, organizacjami pozarządowymi, instytucjami, w celu przekazania opinii publicznej problemu społecznej współodpowiedzialności za dzieci wymagające opieki,
- współpracę z instytucjami oświatowymi, pomocowymi, organizacjami pozarządowymi, dysponującymi kadrą osób świadomych problematyki i posiadającymi potencjał,

wykształcenie i umiejętności sprawowania pieczy (nauczyciele, pedagodzy, pracownicy socjalni, psychologowie, terapeuci).

Wskaźniki:

1. Liczba zrealizowanych wydarzeń z udziałem mediów.
2. Liczba przedsięwzięć podjętych wspólnie z partnerami społecznymi i instytucjami.

2. Rozwijanie rodzinnej pieczy zastępczej i pozyskiwanie kandydatów do pełnienia powyższej funkcji. W dalszym ciągu przeważająca jest liczba rodzin zastępczych spokrewnionych z dzieckiem, która w nie wystarczającym stopniu radzi sobie w wypełnianiu zadań opieki i wychowania, a zdecydowanie zbyt mała jest liczba niezawodowych i zawodowych rodzin zastępczych w stosunku do występujących w naszym mieście potrzeb. Skutkuje to zabezpieczaniem w placówkach opiekuńczo-wychowawczych dzieci poniżej 10 roku życia, które z uwagi na swój wiek powinny zostać umieszczone w rodzinnej pieczy zastępczej. W związku z powyższym, istotne jest rozwijanie tej formuły.

Wskaźniki:

1. liczba przeszkolonych kandydatów do pełnienia pieczy zastępczej w układzie rodzinnym;
2. liczba nowych rodzin zastępczych;
3. liczba nowych zawodowych rodzin zastępczych.

3. Dalszy rozwój infrastruktury przygotowanych do zamieszkania, wyremontowanych mieszkań z zasobów gminy na cele realizacji form rodzinnej pieczy zastępczej – udostępnienie mieszkań/nieruchomości na cele utworzenia rodzinnych domów dziecka; obecnie w infrastrukturze MOPR funkcjonuje jedna taka forma pieczy zastępczej, która umożliwia umieszczanie większej liczby dzieci w różnym wieku. Program zakłada:

3.1. Uruchomienie dwóch rodzinnych domów dziecka. Zgodnie z wytycznymi Unii Europejskiej i Ministerstwa Pracy, Rodziny i Polityki Społecznej konieczne jest dążenie do deinstytucjonalizacji pieczy zastępczej. Oznacza to, że priorytetem jest powstawanie rodzinnych form pieczy zastępczej. Każde dziecko ma prawo do wzrastania w stabilnym i bezpiecznym środowisku wychowawczym, a dziecko, które nie może się wychowywać w swojej biologicznej rodzinie, ma prawo uzyskać stałą opiekę w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej. Najkorzystniejszym dla rozwoju dziecka jest przebywanie w rodzinnej formie pieczy zastępczej, która daje warunki zbliżone do domu rodzinnego.

Rodzinne domy dziecka są formą pieczy przeznaczoną dla 8 dzieci. **Koszt 2 mln zł w roku 2025, docelowo 4 mln zł.**

Wskaźnik:

1. Liczba uruchomionych nowych rodzinnych domów dziecka.

4. Poprawa zasobów instytucjonalnej pieczy zastępcze.

4.1. Budowa dwóch domów dziecka dla 28 dzieci, w tym miejsca interwencyjne. Obecnie miasto dysponuje 5 placówkami na 68 miejsc całodobowej opieki. W związku z zaostreniem przepisów prawa, a tym samym zwiększeniem liczby dzieci wymagających zabezpieczenia w pieczy zastępczej, funkcjonująca dotychczas ilość miejsc jest niewystarczająca. Wobec czego konieczne jest uruchomienie 2 nowych obiektów na 14 osobowe placówki (ustawowo maksymalna liczba miejsc w placówce). **Koszt w 2025 r. 5,1 mln zł, docelowo 10,1 mln zł.**

Wskaźnik:

1. Liczba oddanych do użytku nowych placówek instytucjonalnej pieczy zastępczej.

4.2. Remonty domów dziecka. Placówki opiekuńczo-wychowawcze funkcjonują w przestarzałych obiektach – lokalach, w starych kamienicach, w których konieczne jest przeprowadzanie remontów. Wprawdzie niezbędne naprawy i odświeżanie prowadzone są na bieżąco, jednak same obiekty i ich wyposażenie wymagają modernizacji i unowocześnienia. **Koszt docelowo 448 000,00 zł.**

Wskaźnik:

1. Liczba wykonanych remontów ze środków przewidzianych na realizację w ramach programu.

5. Poprawa kondycji finansowej rodzin sprawujących pieczę zastępczą.

W Opolu aktualnie funkcjonuje 5 rodzin zastępczych zawodowe, w tym 1 rodzina zawodowa specjalistyczna, a także jeden rodzinny dom dziecka. Zarówno rodziny zastępcze zawodowe jak i rodzinne domy dziecka stanowią alternatywną do placówek opiekuńczo-wychowawczych i istotną formę pieczy zastępczej nad dziećmi.

5.1. Zwiększenie wynagrodzenia dla zawodowych rodzin zastępczych oraz prowadzących rodzinne domy dziecka

Tab. 23. Miesięczne wynagrodzenia w zawodowej pieczy zastępczej, dynamika zmian i plan.

Rodzina	L. dzieci	Wynagrodzenie na koniec 2023 r	Wynagrodzenie na koniec 2024 r	Planowane wynagrodzenie po 1.01.2025 r.
RZZ D...z specjalistyczna	1	4 500,00 zł	5 013,00 zł	5 500,00 zł
RZZ D...y	3	6 000,00 zł	6 684,00 zł	8 500,00 zł
RZZ D...a	4	5 500,00 zł	6 127,00 zł	10 000,00 zł
RZZ S...k	3	6 500,00 zł	7 241,00 zł	8 500,00 zł
RZZ J...y	2	4 700,00 zł	5 013,00 zł	7 000,00 zł
RDD S...k	8	6 000,00 zł	6 684,00 zł	16 000,00 zł
Planowane nowe 2 rodziny w roku 2025	3	x	x	17 000,00 zł
Planowane nowe 2 rodziny w roku 2025	4	x	x	20 000,00 zł

Źródło: opracowanie własne MOPR

Wskaźnik:

- Poziom realizacji planu wzrostu wynagrodzeń.

5.2. Zwiększenie środków finansowych na świadczenia obligatoryjne i fakultatywne dla rodzin zastępczych i prowadzących rodzinnych domów dziecka. W związku z powyższym zostaną wdrożone regulacje dotyczące udzielania świadczeń dla rodzinnych form pieczy zastępczej, w szczególności dotyczące:

- **Leczenia i diagnostyki wszystkich dzieci umieszczonych w pieczy zastępczej.** Wzrost świadczenia na pokrycie częściowych kosztów utrzymania dziecka w rodzinie zastępczej, w tym na pokrycie kosztów jego leczenia, dla wszystkich rodzin zastępczych o 500,00 zł miesięcznie. Planowany koszt – 1 milion złotych.
- **Wzrostu dodatku z tytułu niepełnosprawności z 306,00 zł do 1 000,00 zł,** czyli dodatkowe 160 000,00 zł rocznie na dodatek dla dzieci z orzeczoną niepełnosprawnością (19 dzieci).
- **Wzrostu dofinansowania do wypoczynku** dla wszystkich dzieci umieszczonych w rodzinnej pieczy zastępczej do 2 000,00 zł rocznie na wypoczynek dla dzieci. Planowany koszt 320 000,00 zł rocznie.

Wskaźnik ogólny:

1. Poziom realizacji założeń celu określonego w pkt. 5.2.

5.3. Rozwój kompleksowego wsparcia rodzin zastępczych i rodziców biologicznych:

- **organizacja przez miasto Opole wypoczynku letniego dla dzieci.** Wypoczynek letni w ramach działań Miejskiego Ośrodka Sportu w Opolu (plan na 2025 r. – 472 500,00 zł), oraz w ramach projektu realizowanego przez Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu **ze środków UE – 125 000 zł,**

- **wsparcie terapeutyczne i psychologiczne.** Bieżące wsparcie dla wszystkich rodzin zastępczych i dzieci. Koszt zatrudnienia specjalistów- **260 tys. rocznie z budżetu miasta i ze środków UE,**

- **Uruchomienie klubu wsparcia rodzica zastępczego** – oferującego różne formy wsparcia dla rodzin zastępczych, w tym wsparcie psychologa, terapeuty, pedagoga, szkolenia i warsztaty dla rodzin zastępczych mające na celu podnoszenie ich kompetencji oraz inne inicjatywy dla rodzin i dzieci. **Miasto planuje zlecenie zadania, w drodze konkursu, organizacji pozarządowej działającej na rzecz rodzin zastępczych i dzieci. Miasto przekaże gotowy lokal lub budynek, w którym będzie mógł działać klub wsparcia rodzica zastępczego** (organizowanie szkoleń działania mające na celu aktywizację i integrację środowisk zastępczych (z udziałem dzieci, rodziców zastępczych i rodziców biologicznych oraz dzieci biologicznych rodziców zastępczych, rozwój wolontariatu działającego w obszarze pieczy zastępczej), **Planowany koszt funkcjonowania klubu – 200 tys. złotych rocznie.**

Wskaźnik ogólny:

1. Poziom realizacji założeń celu określonego 5.3.

6. Rozwój wsparcia dla usamodzielniających się wychowanków pieczy zastępczej

6.1. Wzrost wysokości pomocy na kontynuowanie nauki. Zwiększenie pomocy do 2 500,00 zł miesięcznie w stosunku do minimalnej kwoty ustawowej (759 zł miesięcznie) dla wychowanków opuszczających instytucjonalną pieczę zastępczą, którzy kontynuują naukę (15 osób). **Przewidywany koszt 450 tys. złotych rocznie.**

Tab. 24. Dynamika wzrostu wysokości świadczeń wypłacane przez Miasto Opole miesięcznie i jednorazowo osobom świadczącym pieczę, wraz z planem na lata 2025 – 2027.

Nazwa świadczenia	Wysokość na koniec 2022 r	Wysokość na koniec 2023 r	Wysokość na koniec 2024 r	Wysokość po 1 stycznia 2025 r
na pokrycie kosztów utrzymania dziecka RZS	785,00 zł	899,00 zł	1 002,00 zł	1 500,00 zł
na pokrycie kosztów utrzymania dziecka RZN/RZZ/RDD	1 189,00 zł	1 361,00 zł	1 517,00 zł	2 000,00 zł
dodatek z tytułu niepełnosprawności	239,00 zł	274,00 zł	306,00 zł	1000,00 zł
pomoc na kontynuowanie nauki wych. z rodz. zast. i placówek op.-wych.	595,00 zł	681,00 zł	759,00 zł	759,00 zł
pomoc na kontynuowanie nauki placówek op.-wych. Zamieszkałych w mieszkaniu treningowym	595,00 zł	681,00 zł	759,00 zł	2 500,00 zł
pomoc na usamodzielnienie (po RZS)	3 921,00 zł	4 486,00 zł	4 998,00 zł	4 998,00 zł
pomoc na usamodzielnienie (po RZN/RZZ/RDD powyżej 3 lat)	7 839,00 zł	8 968,00 zł	9 991,00 zł	9 991,00 zł
pomoc na usamodzielnienie (po RZN/RZZ/RDD od 2 do 3 lat)	3 921,00 zł	4 486,00 zł	4 998,00 zł	4 998,00 zł
pomoc na usamodzielnienie wych. plaówk op.-wych. (po RZN/RZZ/RDD od 1 do 2 lat)	1 961,00 zł	2 244,00 zł	2 500,00 zł	2 500,00 zł
pomoc na zagospodarowanie	1 782,00 zł	2 039,00 zł	2 272,00 zł	2 272,00 zł
pomoc na zagospodarowanie (osoba niepełnosprawna)	3 563,00 zł	4 077,00 zł	4 542,00 zł	4 542,00 zł
Wypoczynek poza miejscem zamieszkania (jednorazowo w roku)	400,00 zł	450,00 zł	450,00 zł	2 000, 00 zł

Źródło: opracowanie własne MOPR

Wskaźnik: 1. Liczba osób objętych zwiększonym świadczeniem.

6.2. Remonty mieszkań socjalnych. Planowany jest remont 25 mieszkań rocznie przez okres 4 lat. Łącznie zostanie wyremontowanych 100 mieszkań socjalnych. Należy wskazać, że miasto Opole przyjęło politykę przyznawania mieszkań socjalnych, w której priorytetowo traktowani są wychowankowie opuszczający pieczę zastępczą. **Koszt 1,5 mln złotych rocznie.**

Wskaźniki:

1. Liczba wykonanych remontów w poszczególnych latach.
2. Osiągnięcie wskaźnika 75 wyremontowanych mieszkań do końca 2027 roku

9. Planowany limit zawodowych rodzin zastępczych:

- rok 2025 – 9 rodzin zawodowych
- rok 2026 – 10 rodzin zawodowych
- rok 2027 – 11 rodzin zawodowych

Wskaźnik:

1. Osiągnięcie przyrostów zakładanych w programie.

10. Monitoring

Istotnym elementem zarządzania wdrażaniem programu jest jego system monitorowania, pozwalający na bieżącym określaniu stopnia zaawansowania działań poszczególnych realizatorów w osiąganiu planowanych rezultatów. Monitoringiem i koordynacją działań w trakcie realizacji zadań określonych programem zajmować się będzie Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Opola.

11. Ewaluacja

Ewaluacja rezultatów programu skoncentruje się na mierzeniu osiągniętych rezultatów w porównaniu do założonych celów. Będzie polegała na ocenie skuteczności działań oraz określenie, czy zamierzone cele zakreślone poszczególnymi wskaźnikami zostały osiągnięte. Przewiduje się coroczne ewaluacje, a raporty prezentowane będą Radzie Miasta Opola jako element sprawozdawczości przedkładanej przez MOPR w ustawowych terminach. Zawarte tam oceny mogą stanowić podstawę do korekty programu w trakcie jego realizacji. Poniżej zdefiniowano poszczególne kryteria ewaluacji:

- trafność – to stopień, w jakim cele przedsięwzięcia są zgodne z wymaganiami beneficjenta, potrzebami lokalnymi oraz politykami i priorytetami partnerów i interesariuszy;

- skuteczność – to stopień, w jakim przedsięwzięcie osiągnęło (lub ma osiągnąć) cele – przy uwzględnieniu stopnia ważności tych celów;
- efektywność – to ocena właściwego przekształcenia zasobów/środków (funduszy, ludzi, czasu, itd.) w efekty;
- użyteczność – to wszystkie konsekwencje wdrożenia przedsięwzięcia krótko i długoterminowe, bezpośrednie i pośrednie, pozytywne i negatywne, przewidziane i nieprzewidziane;

Czynności ewaluacyjne przeprowadzi Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Opola.

12. Źródła finansowania programu

Źródłem finansowania przyjętych do realizacji zadań będą środki z budżetu Miasta Opola, środki pozyskane w ramach resortowych programów wspierania rodziny i systemu pieczy zastępczej, środki własne organizacji pozarządowych oraz inne pozyskane w ramach konkursów ze źródeł zewnętrznych, w tym środki z UE.

13. Realizatorzy

- Miejski Ośrodek Pomocy Rodzinie w Opolu,
- Wydział Polityki Społecznej Urzędu Miasta Opola,
- Wydział Oświaty Urzędu Miasta Opola,
- Centrum Obsługi Administracyjnej Placówek Opiekuńczo-Wychowawczych,
- placówki wsparcia dziennego funkcjonujące na terenie miasta Opola,
- organizacje pozarządowe statutowo działające w przedmiotowym zakresie,
- inne podmioty, osoby i instytucje zaangażowane w system wspierania rodziny i rozwoju pieczy zastępczej.

Opracował:

Zdzisław Markiewicz, dyrektor MOPR w Opolu.